

IZ RAZPRAVE O INTELIGENCI

— Razprave, ki so bile sprožene z objavo tez o inteligenci, so zavzele zelo širok obseg. Potekale so in še potekajo ne le na univerzi, pač pa tudi izven nje. Vse to dokazuje, da je bilo načenjanje te razprave potrebno in nujno.

— Konferenca je ugotovila, da smo v izredno dinamični etapi razvoja. Srečujemo se s povsem novimi problemi v okviru samoupravnega sistema. Reformni procesi še posebej zahtevajo nove originalne rešitve. Logična posledica tega je, da ni vzdržno nikakršno poenostavljeno ali enostransko reševanje protislovij, problemov in nalog. Samo znanstveno reševanje vsega tega nas bo pripeljalo do optimalnih gospodarskih in političnih rezultatov.

— Temeljna ovira za uspešnejše uveljavljanje odgovornosti in strokovnosti je razmeroma še precejšnja anonimnost v strokovnem delu in v mnogih političnih odločitvah. Komunisti univerze si bomo prizadevali za višjo raven odgovornosti s tem, da se bomo odločno borili za javnost strokovnega dela in družbenega življenja na univerzi ter v družbi.

— Zahteve družbe do univerze so se čisto pojavljale in uveljavljale na način, ki je pomenil in vzbujal vtis etatičnega usmerjanja, kar samoupravljanje ovira. Del inteligence na univerzi je napačno reflektiral te tendence tako, da jih je samo pasivno sprejemal. Samoupravni odnos naj bi se močneje uveljavljal tudi na relaciji družba — univerza. Reševanje tega pa je v veliki meri odvisno od aktivnosti komunistov na univerzi.

— Komunisti nismo vedno storili dovolj za urejevanje razmer na univerzi; zlasti ni bil zadosten naš delež v reševanju globalnih in posebnih družbenih vprašanj. Tudi zato ugotavljamo, da posamezne fakultete, oddelki, odseki, katedre v mnogih primerih nimajo razčiščenih pogledov do položaja ustrezne stroke v družbi. Uresničevanje tega je le izpolnjevanje obvez in odgovornosti univerze do družbe; kar pa ne pomeni konstituiranje univerze kot posebnega političnega subjekta kakor to nekateri napačno razlagajo.

— Komunisti na univerzi si bomo morali intenzivneje prizadevati, da bo inteligenca postajala v največji možni meri integralni del samoupravnih, kreativnih družbenih tokov preko svoje stroke. Udeleževanje v takih procesih bo onemogočalo odtujevanje, pa tudi pojave resignacije med inteligenco.

— Kot nosilci idejno-političnega boja se moramo komunisti na fakultetah, visokih in višjih šolah ter akademijah mnogo bolj usposabljeti za ta boj — tako organizacijsko kot kadrovske. Vse bolj bi morali biti idejno jedro tega boja. Tako organizirani bomo uspešneje prebijali atmosfero vse prepogostega pasivizma.

— Med revolucijo se je velika večina inteligence združila z ljudstvom (B. Kidrič). Ves čas po revoluciji pa so stališča do inteligence nihala v teoriji (in praksi) od opredelitev, da je neproduktiven sloj, da ne sodi med proizvajalce pa do današnjih, ki nakazujejo, da inteligenca je del delavskega razreda. Nadaljevati bo treba z razčiščevanji funkcije inteligence v naši družbi. Razprava ni dala (in tudi ni mogla dati) enoznačne in širše sprejemljive definicije inteligence kot sloja. Znanstvene institucije (še posebej na univerzi) naj bi se v večji meri pričele ukvarjati z znanstvenimi in empiričnimi raziskavami vse te problematike.

Naloga vse inteligence pri nas, komunistov na univerzi pa še posebej je, da se razprave odvijajo naprej v smeri prerasčanja ozko političnih razprav v politično znanstvene.

— Značilnost dosedanjih razprav o inteligenci je, da v njih še ne sodelujejo v zadostni meri poleg humanistično izobražene inteligence še drugi deli: tehniška, medicinske, politične in druge inteligence. Nedvomno je to posledica teoretično sociološko zastavljenih tem v prvi fazi razprav.

— Posebej je bila poudarjena nujnost temeljitejših raziskav vzrokov socialne selekcije študentov, ki je še vedno dominantna. Raziskati bo tudi treba, kakšne nazorske, politične in drugačne posledice bo tako rekrutiranje imelo za fizionomijo bodoče inteligence. Na osnovi takih študij bi bilo potrebno planirati ustrezne akcije za preorientacijo na selekcijo po sposobnostih.

Konferenca je dalje sprejela za konkretno politično orientacijo komunistov na univerzi dodatne teze, objavljene v Tribuni št. 26.

Konferenca je tudi potrdila stališča univerzitetnega komiteja ZKS o materialnih problemih visokega šolstva (objavljeno prav tam).

* Kadar je v tekstu uporabljen izraz univerza, so pri tem misljene še visoke in višje šole ter akademije.

BORIS KIDRIČ — INTELIGENCA
IN NARODNOOSVobodILNI BOJ

Besedilo, ki ga objavljamo, povzemamo po svečani številki Naših razgledov ob obletnici Osvobodilne fronte.

»Inteligentnemu sloju, ki ga v prelomnih dobah njegovi socialni pogoji niso izrazito premaknili v smer družbenega progressa, pač manjkajo objektivni temelji za tvorbo politično razboritost. Objektivne temelje poudarjam. Doumeti jih mora, kdo hoče spoznati razvojne razlike današnjih dni, ko je sicer med slovensko inteligenco še vedno dovolj tradicionalne politične nevednosti in neorientiranosti, ko ji pa vendarle kljub vsemu ne primanjkuje več splošnih in lastnih objektivnih pogojev za pozitivno usmerjenost, ustrezajočo družbenemu razvojnemu toku.« (Sodobnost 1941; Z. D. I.; str. 132).

»Kongresa se je udeležilo rekordno število 70 kulturnih delavcev, ki trenutno vrše svoje kulturno delo med cvetom našega naroda, med našo vojsko. Ze po tej plati je torej kongres izrazil in poudaril dejstvo, da je osvobodilna borba odpravila zakoreninjeno protislovje, ki je prejšnje čase obstajalo v tem, da se je demokratična misel sicer čisto zatekala v velike slovenske kulturne stvaritve, da pa je slovenska kulturna inteligenca ostajala oddvojena od svojega ljudstva in njegove borbe ter mnogokrat odigrala bolj ali manj bedno vlogo v slovenskem narodnem in političnem dogajanju.« (Ljudska pravica 1944; Z. D. II.; str. 14).

»Narodnoosvobodilna borba je našo inteligenco, oziroma njeno veliko večino, ponovno združila z ljudstvom. To je ena največjih pridobitev narodnoosvobodilnega boja, vseh nas. To je ena največjih pridobitev naše inteligence same. Združiti inteligenco z ljudstvom in poglobljati vezi z ljudstvom, razvijati se s to inteligenco novega kova, ki ne bo ničesar izgubila, ampak samo pridobila, je osnovna možnost naše inteligence — in to možnost naša inteligenca tudi ima.« (Slovenski poročevalec 1945; Z. D. II.; str. 369).

OSTI TEDNA

S člankom, ki ga objavljamo na zahtevo v skladu zakona o tisku, zaključujemo celoletno razpravo.

LIČ V NEPOSREDNI DEMOKRACIJI

Pojav, ki bi trenutno utegnil biti značilen za ožje družbene procese, so spori na raznih delovnih področjih. Spori, ki so v nečem istosmiselni. Spori neke ožje skupnosti s posamezniki. Nekratkotrajni, po svoje dramatični. Določena formalna ali materialna sredina neke skupnosti teži k izločitvi posameznikov. Posameznik se upira, sredina zaostruje sredstva za izločitev tudi do brezobzirne skrajnosti. Sredini je očitno najvažnejša naloga likvidacija posameznega nasprotnika. Zanj ni važnejšega problema.

Likvidiranec je v glavnem prepuščen samemu sebi in lastni domiselnosti v tem neenakem boju. V svojo obrambo išče družbenoupravna, pa pravna sredstva. Izčrpava se v čudnem okolju, katero zoper njega neizčrpno aktivira nova sredstva, nove sile.

Širša sredina? Ona opazuje. Tehta. Opredejuje se zdaj sem, zdaj tja. Kuloarsko tudi komentira. Obnaša se kot publika v amfiteatru. Ali pa kot solarček pred skušnjo.

Tile posamezni amfiteatri, kjer postaja usoda posameznika za družbeno prakso »nepomembna«, so bržčas zanimivi z vidika ideologije humanizma. Tiste ideologije, ki jo uradno vsi priznavajo. Avtentični humanizem bi naj bil celo odločujoča pravna zavestnega razvoja družbe, ki se ne giblje izključno le po tirnicah materialno-ekonomske eksistence. Humanizem seveda ni fraza, je priznavanje osebnosti, raščice v odtujevanju primitivno skupnemu; osebnosti, ki ne more več biti podrejena neki apriornosti, če naj bo ta osebnost našega veka res ustvarjalna.

Delec ne predstavlja celote. Zato posamezna družbena dejavnost ne pomeni celovitega gibanja družbe in posameznikova usoda ni totalna podoba občestva. Toda — posamezna družbena dejavnost je praksa teorije neke celovite družbe in usoda posameznika je konkretni učinek te prakse. Razdelitev vlog je torej v tej smiselni vertikalni družbi — posamezna dejavnost — posameznik dokaj jasna; vsaj za tistega, ki zna iz posameznega izluščiti refleks splošnega.

Ustava osvobaja delavca z vso močjo in ostrino deklaracije. Osvobaja neposredno; ne pooblašča nekoga, ki naj »navzdole osvobodi delavca. Osvoboditev je neposredna in iz nje rasto ostale družbene institucije. Universalna post rem! Premisa je jasna, obča, nedvoumna. Nujno že vključuje posamezno osebnost, ki je

z ničemer ne krni, in ne negira raznolikosti posameznikov. Universalna lahko nastajajo tedaj le skozi dialoge, ki morajo izraziti vso protislovnost sredine, če naj so dialektična razrešitev.

Dialogov ne more nadomestiti nasilna likvidacija protislovnega. Nasilna izločitev predpostavlja neprotislovnost sredine kot izhodišče družbene graditve. Konceptija osvoboditve je tedaj drugačna. Osvoboditev z likvidacijo? Likvidacija — neprotislovnost sredine — graditev družbe? V tej konceptiji je težko najti osvobodjenega delavca. V tej konceptiji je obsežena le polna vzajemnost likvidacije — sredstva in neprotislovnosti — namena. Te vzajemnosti ne kazi obrnjena praksa: neprotislovnost — sredstvo in likvidacija — namen.

Medicinsko fakulteto izgrajujemo po načelu totalno neprotislovnosti sredine. »Predpostavlja svojo lastno osebnost željam in mnenju učiteljskega zbora: učiteljski zbor hoče biti v sebi neprotisloven; kdor se mu z lastno osebnostjo zoperstavlja, je »neustrezna osebnost; «mora nemudoma zapustiti...» delovno organizacijo: poziv k likvidaciji.

Gornje v navednicah so citati. In ti so srž frazerskega poročila posebne »komisije«, kadar se zaključuje s pozivom k likvidaciji »neustrezne osebnosti«. Dokument sredine in časa, bolj kot dokument zavesti piscev. Zavest in izobraženost nista vselej vzporedni.

Totalno neprotislovnost sredina izključuje individualni razum. »Razum« je v njej osplošena sila, v katero se smeje stekati posamezne zavesti v okviru soglasja. Ta osplošena sila ustvarja potem čuda: ideologizme, etične norme in glasovne mehanizme.

Osplošeni razum ima protagoniste. Ti govorijo v imenu sredine, delujejo z varnim zaledjem sredine. Protagonist sredine ima vselej prav in je vselej neoporečen. Je avtoriteta.

Določena sredina učiteljev medicinske fakultete je vselej soglasna pri obravnavanju nekih delovnih problemov. Vsaj tedaj, kadar gre za likvidacijo. Soglasnost je nastala, ko so se posamezniki (ujeti v lastni nemoči) umaknili s prizorišča, nekateri pa pametno umolknili. Tako je nastal kvantitativno določljiv tvorek, ki glasuje soglasno in ki dokazuje vse s svojo soglasnostjo.

Kritika, izrečena mimo soglasja, je postala s soglasnim sklepom sredine »zabitvena«, »denunciacija«, »insinucija«, »negativno dejanje«, »nemoralna«.

Kritiko sem pisal jaz v posebnem opozorilu dekanatu in sekretariatu za zdravstvo in visoko šolstvo leta 1963 in v svoji pritožbi fakultetnemu letu 1965.

Besede v navednicah zgoraj so povzete iz izjav in poročil »komisije« in iz »razprave« v fakultetni sredini.

Posameznike nazivajo marsikje »avtoriteta fakultete«, in oni odgovarjajo: »Mi — fakulteta«, »Nas — fakultete«, »z Nami — fakulteto«, »za Nas — fakulteto«, »zaradi Nas — fakultete«.

Totalno neprotislovnost sredina z razumsko osplošenostjo in določeno hierarhijo avtoritet postaja navznoter vsemogočna, vseobsegajoča; vseustvarjajoča in vsepodirajoča; večeraj »hozana«, jutri »križaj ga«. Ker večeraj in jutri ni isto neprotislovnost. Neprotislovnost v razpetju časa ne prenese ustaljenih kriterijev. Kriterije je treba ustvarjati sproti, po trenutni potrebi neprotislovnosti, torej subjektivno.

Neka fakulteta ne bi mogla biti v zadregi zastran kriterijev izbora delavcev. Strokovnost: Bibliografski leksikon 1957 Univerze v Ljubljani je dokument, iz katerega bi mogli štartati v kadrovske rast katere koli fakultete, če bi jo spremljali v minevačem desetletju. Na primer medicina po nekih fragmentih. Da, posamezniki izborni strokovnjaki, če sodimo strokovnost po teži strokovne dokumentacije. Posamezniki, nasprotno, izkazujejo manj ali nič strokovnih del (11 asistentov), oziroma ima po posamezno publikacijo (11 asistentov). Če že ogledujemo ravno asistente, ta strokovni »kambija« fakultete, potem opazimo, da skoro polovica njih (32) izkazuje skromno publicistično dejavnost — a na drugi strani najdemo posamezne profesorje, ki imajo odločno manj strokovnih del kot nekateri dobri asistenti.

V desetletju je iz »kambija 32« vsaj šest asistentov »navanziral« za docente, a le eden, se zdi, je napredovanje opravičil z doktoratom znanosti. Nedavno je bil izvoljen za asistenta kandidat brez slehernega strokovnega dela in ki celo izjavlja, da nima smisla za pedagogiko in da ne namerava raziskovati. A tudi za docenta so habilitirali osebo brez ustrežajoče strokovne dokumentacije in mimo predhodne ustrežajoče pedagoške izkaznosti. Iz fizike so bili izgnali kandidata, češ, nima pogojev — da je ta isti kandidat potem drugje dokazal, kako dejansko prerasča raven na medicinski fakulteti. Našli pa so nadomestilo — toda kakšno! Iz farmakologije so pogнали asistenta, ko je položil znanstveni doktorat. Neko habilitacijo so

nekoč odklonili kot neustrezno, sedaj pa do ustreznosti dozorelemu kandidatu verjajo vodstvo neke institucije. Nekdaj so podelili doktorat znanosti, danes pravijo: nima »nitja« specializacije. Itd.

Koliko je neki učitelj, zlasti v predkliničnih predmetih, ki nimajo ne specializacije ne doktorata znanosti (in ne magistriraja)? In koliko predstojnikov? In kolikokrat se iz takih oblikujejo komisije za doktorate znanosti? In kakšen status dajejo vnaprejšnji habilitaciji, ko takim posameznikom brez drugih kvalifikacij poverjajo dela v znanostnih komisijah? Itd.

Člen 79 statuta Univerze določa: profesor mora imeti doktorat znanosti. Isti člen tudi kategorizira kvalifikacije: docent mora imeti VSJ magistriraja ali specializacijo, v kolikor nima seveda avtoriteta znanosti.

Sliši se, da je medicina »nekaj drugega« od drugih fakultet.

Gotovo je. Po dejavnosti. Tudi po pedagoškem aspektu? Po univerzitetnih kriterijih? Od teh se lahko razlikuje le tista medicina, ki noče razlikovati med diplomiranim doktorjem — zdravnikom — specialisto in doktoratom znanosti, ki trdi, da podeljuje doktorate znanosti »takole«, malone bedakom. Če — potem zelo žalostno; in čudno, da nimajo doktoratov vsi tisti pametni.

Tale »hozana-križaja« je čuden. Univerzi pravzaprav narekuje, naj preveri strokovno težo VSEM na medicinski fakulteti z ISTIMI UNIVERZITETNIMI kriteriji. In potem naj tudi ustrezno ukrepa. Toda javno. Naj se vidi, kdo navsezadnje največ pije in kdo največ plača.

Totalno neprotislovnost sredina usmerja svoj razvoj. Obvladuje ga s kriteriji, improviziranimi potom ohranjanja svojega neprotislovnega ravnotežja. Tisto kar teži v protislovnost, sredina diskvalificira; kar ravnotežje podpira, sredina (re)habilitira. Kriteriji so torej uglasi in določeno selekcijo ljudi. Selekcija ljudi je sredstvo dirigirane rasti in njena metoda. Ta selekcija oblikuje, ko pronica tudi v duha sredine. Postane duhovna »higijena« sredine. Ravnati v smislu te higijene pomeni biti moralen. Od moralizacije do likvidacije »nemoralnega« pelje tako kratek preskok, kakršen je potreben za vzgib od akceptiranja do dogovora za akcijo. Ko je akcija enkrat sprožena, pelje v perpetuacijo, v obnavljanje ki traja, dokler traja motiv za določeno selekcijo ljudi za določeno sredino.

Sredina na medicini zna (re)habilitirati. Zgodilo se je, da so na kliniki nekemu vzeli predstojništvo — kmalu ga najdemo na položaju: prodekana — dekana — v. d. predstojnika neke druge institucije. Dogajajo se incidenti: okrog slabe nege, okrog slabe organizacije dela; sem-tja pronikne kakšna sporna stvar celo v sicer nekoliko sramežljivo slovensko časopisje. In? Nič se ni zgodilo. Za stvari, za katere bi se zdelo normalna vsaj kakšna demisijska, se v tej sredini nič ne zgodi. Sredina stvari prekrije, celo ožari jih s povdarjanjem tistega, kar šteje za uspehe. Ne — demisij pri nas ne poznamo. To sredstvo gojijo kvečjemu v kakšni formalistični sredini, kjer odstopi kak sekretar za industrijo in pravijo, da je tako, kot da je padla vlada.

Mladega strokovnjaka pa, ki je kritiziral predstojnika, da ne ravna sodobno, sredina diskvalificira. Likvidacija je stekla premišljeno: vzeli so mu stanovanjsko odločbo — sprožili so disciplinski pregon (republiško disciplinsko sodišče ga je osvobodilo) — naročili so pristranskega poročevalca za elekcijski asistentski postopek — diskvalificirali so ga kot asistenta — avtoriteta ga toži pred občinskim sodiščem na podlagi enkratno zamišljene ovadbe, naročene pri absolventu medicine — vrgli ga bodo na cesto. Kršil je načelo neprotislovnosti sredine. Nastopil je celo zoper avtoritete. Križajmo ga! — edino sredstvo, ki ga sredina pozna v svoji selektivnosti.

Politično nestrpnost, oteženo s skrajno problematičnostjo, sredina spregleda. Na medicini jo celo odkljujejo. Rehabilitacija je tukaj celo nadomestilo, vsekakor pa prehitela redno sodno odgovornost, ki bi jo narekoval skrajno žaljiv izrek o osebnosti, ki je legenda naših dni in progressa.

Ta sredina mene diskvalificira, ker sem se pritožil zoper žaljivo nestrpnost. Tudi mene meče na cesto. Tudi zame velja — »križaj ga«.

Vse gornje niso moje izmišljotine. K vsakemu samostalnemu sodi konkretno ime in priimek.

Načelo selekcije za neprotislovnost sredine pelje aritmetično k homogenizaciji sredine. Seleksijska afiniteta deluje brezhibno. Homogenizacijo realizira predvsem količina, količina pa daje povprečje. Povprečje in progresivnost razvoja nista identična. Delujoča selekcija je v tem pogledu torej negativna. Navzven se negativno selekcionirana sredina ogradi. Pri tem se sklicuje na splošno demokratična načela družbe, s katerimi si izsilijo politično avtarhijo. In potlej je res najbolje, da

pametni molče, poštenjaki v nemoči stiskajo zobe, neprevidi; uporniki pa plačujajo. Zanimiv razvoj znotraj širše sredine. Če bi tak razvoj bil ekstenzivna zakonitost, bi pomenil razkorj demokratično koncipirane družbe v svoja protislovnost, v totalitarizme majhnih sredin. Z malo domišljije bo uspelo dočarati si vizijo družbe, ki bi nastala, ko bi iz takšne razkropljenosti nastala zopet celota; totalitarna družba. Kdo ve, če pozna zgodovina — kljub nedavnim izkušnjam — že tovrstni vzorec neprotislovnosti urejenosti.

Na medicinski fakulteti so spoštovanja vredni strokovnjaki, tako kot je mnogo zdravnikov, predanih svojemu humanemu delu. A zgodovina medicine v Ljubljani na fakulteti ne piše takšni ljudje. Drugi. Pravzaprav maloštevilni. In tem je namenjena kritika. Njihove so tukaj opisane metode nasilnega ustvarjanja neprotislovnosti. Zaradi njih so mnogi zapustili molče prizorišče, pri meni pa ne gre gladko. Upri sem se jim.

In sedaj me žigosajo. Žigosanje je postala športna disciplina v tej sredini. Kdor hoče v njeno naročje — pojdi in žigosaj, v tem je zagotovilo polnega uspeha. Izmišli si, dodaj kaj svojega, bodi iznajdljiv! Žigosarji — združite se!

Žigosanje jim očitno dela zabavo. To delajo povsod, kjerkoli se snidejo uradno ali družbeno-politično ali privatno. Zdravniki, kurirji in laboranti, morda celo njih gospodinjke pomočnice naj vedo, da sem »nemoralna«; se pravi, da vedo »vse« o meni. Nemoralna je vseobsegajoči žig, ki ga nikomur ni treba še posebej dokazovati. V tej sredini ni nikomur treba ničesar dokazati, dovolj je samo žigosati. Tako nastajajo vse mogoče trditve, od primitivnih potvorb do prebrisanih neresnic, od preproste fantazije poslušnega meznega vdnjanja do bolne, kompleksarske zlobe; tekmujejo športniki vseh vrst: od nasedlega navneža do brodolomca, preverjenega v osebnih življenjskih izkušnjah. Kakšen mozaik oblik, usod, značajev in življenjskih koncepcij!

Kako prehitro pozabljam na jamozni protistudentski proces, s katerim je ta sredina slavila nekako prvo povojno petletko! »Lik pedagogike« — bi lahko napisali v spominsko knjigo tistega obdobja. A danes delujejo isti ljudje na pravtako jamoznih »sajera« in samozavestno gredo preko vsega, kar niso oni sami. Vse jim je dovoljeno.

Ko zapretim s sodno potjo, zavpijejo: »Ha — kverulant!«

Ko novinarji napišejo nekaj o problemu, začne sredina napadati mene in doktorja Ačka; za vsak članek v časopisu — revanša nad nama; znašajo se nad nama; mečejo me z delovnega mesta, onemogočajo mi raziskovalno delo. Zavoljo potvorb, ki so jih zagrešili, zavoljo neresničnim izjav in celotnega spora, v katerega so naju ti neoporečni mogotci pahili, je v teku nad ducat najhujših sporov s to sredino pred rednimi pravnimi forumi. Edina pot, ki nama je še ostala. Edino, kjer lahko iščeva zaščito osebnosti, časti in ugleda.

Grečo se policijo, za nama pošiljajo »izvidnike« — kuloarsko pa trdijo, da me je »stajna« služba »poslala«, da bi jo zagal s podatki za »rno listo« in da »vražbijema fakulteto. Kakšna primitivnost! Ali strah? Ali kamuflaža? Čudno, da kuloarji prenese vso to gradivo laži, skozi katere spuščajo še tole breknjanje, katero naj uspeva: kaj nam vendar mar en sam človek — zaradi poedinca, pa tak cirkus!

Res, prečudovit triumf »neke« morale. Tiste dvojne. Bivši dekan tov. Milčinski je zalučal prvi kamen v moralnem linču. Premišljeno; in zato mu bodo generacije še dolgo pele hvalo. Pritožbo, ki jo moralno-politični forumi imajo za umestno naslovljeno, je on naredil za denunciacijo. Njegovi kriteriji o moralnosti so drugačni od kriterijev tiste politične formacije, kateri sam po članstvu pripada. Čudno. So mu bliže moralne norme tistega, ki po vojni v trenutkih spozabe psuje voditelje države in pripadnike tiste politične formacije, kateri pripada tov. Milčinski sam? Ali je skrenitev pritožbe zoper nestrpnost slučaj? Načrt? Ali izraz »neke« morale? Mnogo vprašanj.

Čudno, da sredina ne vidi, da gre za vse kaj več kot za eno osebo. Gre za vse tisto, kar sem zgoraj opisal. In to ni zgolj osebna drama enega človeka (katero naj družba čimprej »prebolia«), gre za vse tisto, kar se je izrazilo kot nek popačen sistem, pa čeprav se je izrazilo skozi neko osebno dramo.

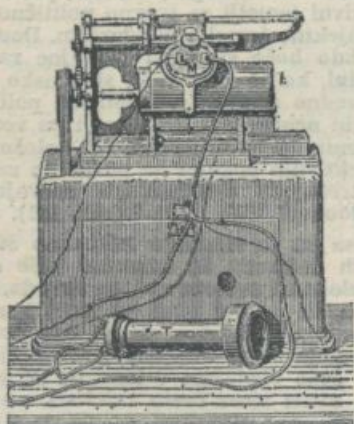
Čudno, da se tega ne osvestijo. Osveščanje je vendar bivanje intelekta in intelekt bi naj bil obehkivni atribut fakultetnega subjekta.

Osebnost pa imam veliko zadoščeno: v tem času in v njegovih pogojih sem spoznal razne lastnosti ljudi bolj kot kje drugje in drugače. In med ljudi sem kljub vsemu srečal tudi človeka. Tistemu sem dolžnik za dobro besedo in za prisrčen stisk roke, za nepodpisane črke toplih in vzpodbudnih besed, predvsem pa za pomoč k spoznanju, da vse tisto veliko in svetlo v ideji humanizma, kar tako povsem zbledi v sredini ljudskih farz, da vse to živi in bo živelo in se vtapljalo v prihodnost samo z njim, s človekom.

dr. Vladimir Kresnik

TRIBUNO UREJAJO:

FRANCE ANZEL (TEHNIČNI UREDNIK), NADEŽDA ČACINOVIC, SPOMENKA HRIBAR, VILIBALD NOVAK (SEKRETAR), MILAN PINTAR, FRANCI PIVEC, DIMITRIJ RUPEL (ODGOVOR. UREDNIK), VLADIMIR VIDMAR.

TRIBUNA — IZDAJA UO ZSJ — UREDNIŠTVO IN UPRAVA TRG REVOLUCIJE 1/II — TELEFON 21-280 — TEKOCI RAČUN 503-8-72 — LETNA NAROČNINA DESET DINARJEV (TISOČ STARIH DINARJEV) — POSAMEZEN IZVOD 40 PAR (40 STARIH DINARJEV) — ROKOPISOV IN FOTOGRAFIJ NE VRAČAMO — TISKA ČP DELO, LJUBLJANA, TOMŠIČEVA 1, TELEFON 23-522 — POŠTNA PLAČANA V GOIOVINI.

Objavljamo povzetke iz razprave o inteligenci na konferenci ZKS Ljubljanske univerze, visokih in višjih šol ter akademij, ki je bila 27. maja 1966.

KREŠO PETROVIČ

O NEZAUPANJU IN RESIGNACIJI

Vse pogoste srečujemo v našem delu dva pojma, to sta: *nezaupanje in resignacija* med delom inteligence na univerzi — zlasti med mladimi ljudmi — komunisti in nekomunisti.

Zavedam se, da ne gre za pojav, ki je dominanten v družbi, pa tudi ne na univerzi, ki pa mu je — vsaj tako me prepričujejo dosegljivi podatki — vredno posvetiti nekaj več pozornosti tudi na tej konferenci.

Komunisti ne moremo biti ravnodušni do tega pojavov — še posebej ne, če so vse češči v naših vrstah, če pomenijo izstop iz ZK, oziroma nevstop najboljših razmišljajočih mladih ljudi. Če pomenijo nasploh beg v ozko strokovnost kot izraz bega od splošnih družbenih odgovornosti; če pomenijo neprevzemanje funkcij, zvezanih z družbeno odgovornostjo; zapiranje v ozek, negativen svet potrošniških dobrin, ali pa beg v religiozni iluzionizem (vse bolj se polnijo cerkve z mladimi intelektualci) ali želje po stari, oblastniški in direktivarski ZK. In nazadnje, ali lahko pristane ravnodušno na take pojave tako med komunisti kot nekomunisti, če vemo, da pomenijo pasivnost, netvoren protest in s tem pristajanje na obstoječe, pristajanje ravnomo in predvsem na tisto, kar bi bilo potrebno z družbeno akcijo preseči.

Za izhodišče razmišljanja bi navedel sledečo ugotovitev: *Bolj ko se samouprava utrjuje in realizira, večje ko so v njej možnosti agiranja, bolj opazni so pojavi izražanja splošnega nezaupanja dela inteligence; število pojavov resignacije mladih celo raste.*

Kje so vzroki? Grenke izkušnje in reminiscence še ne tako odmaknjene obdobja, ko so posamezni znanstveni delavci bojevali težak, pa žal dostikrat neuspešen boj za upoštevanje znanosti in strokovnosti pri realizaciji družbenih projektov na raznih področjih; ali morda posamezne izkušnje, ko se sprejemajo le tiste raziskave, ki utemeljujejo naročnikove že postavljene rezultate?

Koliko so vzroki — odrinjenost od formiranja politike fetišiziranja zaslug starejše generacije, kar pušča mlade v stalnem odnosu hvaležnosti; ali razkorak med proklamiranim in prakso (nekateri pravijo temu laž); ali pomanjkanje vrednot; neefektivnost kritike; iluzije, da bo socializem in samoupravo lažje urediti; ali nezadostnost znanja z družbeno-ekonomskega in filozofsko-sociološkega področja (Saj bi celo ali bolje tudi za ZK lahko ugotovili, da je nemara malo političnih organizacij, katerih članstvo bi tako malo vedelo o svoji teoretični doktrini kot že dokajšen del članstva ZK o marksizmu).

Še in še bi lahko naštevali objektivne in subjektivne resnične pa tudi neresnične, utemeljene in ne utemeljene vzroke nezaupanja in resignacije.

Naj so ostanki preteklosti, bivajoči v naši sedanjosti, ali posledica naših napak in protislovij, ali pa posledica tujih vplivov ali delovanje tu bivajočega razrednega sovražnika (kot se danes čisto opozarja). — Tu so in to je neizpodbitno.

Zelje bi se zaustaviti le ob enem aspektu resignacije, ki se mi za naš jutrišnji dan zdi pomembnejši od navedenih vplivov in posledic negativne prakse preteklosti, pa tudi današnjega dne. To je *signacija, ki izvira iz dejstva samoupravljanja, iz položaja in odgovornosti posameznika v tem samoupravljanju.*

Prav gotovo pomeni samouprava kreativno in odgovorno vlogo slehernega človeka v njej — pomeni ISKANJE slehernega; iskanje pa poraja dvome v sebe, v svoje znanje, v projekte; posledica je *nemalokrat tudi resignacija.*

Na pomembnost tega aspekta me navajajo: — nekateri rezultati v naši anketi, ki kažejo na veliko nezaupanje v lastne sposobnosti večjega dela mladih ljudi;

— izstopne izjave iz ZK, ki vse češče izražajo skepso nad sposobnostjo sprejemati breme samostojnega odločanja in zavzemanja stališč kot komunistov v samoupravnih organih; izjave, ki kažejo na resignacijo ob prvih neuspešnih poskusih uveljavljanja lastnih stališč;

— nadalje beg v religiozni iluzionizem — število intelektualcev tu raste — želja po *»trdnih vrednotah«*.

— podoben pojav begu v religiozni iluzionizem (ne po vsebini, pač pa po odnosu) je zahteva med delom komunistov, da se postavljajo jasne, nedvoumne direktive, kreirajo *»svetli cilji«*.

— eksplicirane težnje med nekaterimi mladimi kulturniki po umetnosti, ki *»nekomu služijo«*.

Naj se poslužim za plastičnejši prikaz te situacije Cankarja, ko v Almanahovčih govori o semeniščnikih, *»ki stopajo v življenje leto za letom v velikih jatah«* (mimogrede: danes postajajo te jate večje kot so bile v Cankarjevem času) in za katere pravi: *»Vse vedo, ti srečni ljudje... ti ljudje vse vedo in kar je glavno: vedo, da vse vedo... V tem je nevarnost... Tako samozavestni, vsevedni ljudje so brutalni, brezobzirni, so aktivni!«*

In nadaljuje z ugotovitvijo, da je uspeh takih vsevednežev zato takšen, *»ker so ljudje lačni in žejni laži«*, *»mi pa, ki ne vemo »zadnje resnice«, jim ne moremo nuditi drugega kot ISKANJE, drugega kot »čakanje na odgovor«*. Toda povzema Cankar pevnika Multatulija: *»Če vzameš ljudem veliko laž, zahtevajo nadomestek in te vzemirjajo, če jim odgovoriš: — To je laž — ali ni dovolj, da sem vam to*

povedal? Toda ljudje niso zadovoljni. — Vzel si nam — daj!«

Samouprava pomeni iskanje slehernega, pomeni pogled v sebe in sočloveka. Ne more v svojem krilu negovati tiste, ki VEDO in VEDO, da vse VEDO, pa naj bodo iz semenišča ali naj bodo oblastniški-etatiistično birokratski elementi države ali katere koli politične organizacije v njej.

Zato bo samouprava rojevala resignacijo posameznika, izstopa iz ZK, pa tudi vse večjo *notranjo trdnost in UCLOVEČITEV ČLOVEKA.*

Kaj lahko tu store komunisti? Ali pristati na resignacijo kot objektivno danost, ki se bo razreševala sama v sebi in samoupravi? Ali jo celo propagirati?

Zoper resignacijo je za komuniste možen le aktiven deloven odnos do vseh problemov, ki so med ljudmi, in ki to resignacijo pogojujejo.

Opozoril bom samo na eno možnost človeka pri presejanju resignacije, ki se mi zdi za nas na univerzi še posebej pomembna. To je *znanje*. Še posebej znanje z družbeno-ekonomskega in filozofsko-sociološkega področja.

Zelim celovito, ustvarjalno socialistično osebnost. Ob našem stalnem poudarjanju humanističnih vrednot in dejstvu, da resnično samoupravlja lahko le osebnost, ki mora biti vse prej kot atomiziran človek, del strojnega parka; ob poudarjanju teh dveh vrednot: humanizma in samouprave je naš deficit na tem področju neopravičljiv.

Sedanji pouk teh znanosti — kolikor ga je (0,5 — 1,5 odstotka vis a vis univerzam na vzhodu in zapadu, ki imajo 20—25 odstotkov fonda ura na razpolago za te predmete), tudi vsebinsko ne ustreza:

— je preveč zgodovinsko — pozitivističen

— brez zadostne koristnosti za delovno mesto in brez odprtih vprašanj sedanjega časa (problematike blagovno tržnih odnosov, delovanja zakona vrednosti v naših pogojih, problemov družbene lastnine itn.).

Naj zaključim z mislijo znanega francoskega profesorja: Na koncu postane iz večine mladih ljudi to, kar iz njih naredimo — to je njihovo opravičilo in obtožba. (Emile Bonpariytre)

Zato resignacija mladih ljudi ni samo *njihov*, temveč tudi *naš* problem.

BOŽIDAR DEBENJAK

PROBLEM VLOGE INTELIGENCE

Ne bi se mogel strinjati s tistimi kritiki razpravljanja o vlogi inteligence, ki trdijo, da je problem intelektualnega dela in intelektualnih delavcev namišljen problem, razpravljanje o njem pa zamegljevanje dejanske problematike. Problem vloge inteligence namreč nikakor ni nov problem, ampak spremlja socialistično gibanje že precejšen del njegove zgodovine. Na tezo, da pri nas o neadekvatnem odnosu do inteligence ne more biti govora, bi lahko najbolje odgovorili z zgodovinskim orisom tega odnosa v našem povojnem razvoju. Seveda nimam pretenzij, da bi to storil tu; naloga, da se raziše ta odnos, je še pred nami. Rad bi navrgel le nekaj točk v podkrepitve svoje teze. Nezaupanje do inteligence je bilo nedvoumno prisotno v naši stvarnosti; opiralo se je tudi na teoretsko utemeljitev, češ da je inteligenca vmesni sloj in da ji je treba zato *»od zunaj«* postavljati cilje. Teoretsko neizčiščenost problema inteligence lahko razvidimo tudi iz evolucije naše družbene teorije po letu 1960. V ustavnem zakonu, ki je sankcioniral samoupravljanje, se največja večina intelektualnih delavcev šteje za neproizvajalce, saj so v *»zboru proizvajalcev«* zastopani samo predstavniki gospodarstva. Družbena teorija je postopoma razvila doktrino o *»družbenih službah«* oziroma *»posrednih proizvajalcih«*, doktrino, ki samo priča, kako zelo je problem intelektualnih delavcev pri nas teoretsko še odprt.

Praktično nezaupanje do inteligence pa je prihajalo do izraza tudi v političnem odnosu do univerzitetnih delavcev, vstevši komuniste. Institucija, ki ji je bila najpoznejše zaupana samouprava, je univerza. Na univerzi so se najdlje obdržale direktive, vnaprejšnje sprejemanje sklepov v osnovni organizaciji in glasovalni stroj komunistov v fakultetnih upravicah itd. Ta sistem se je razgradil šele v zadnjih petih letih. Za normalno je bilo treba šteti, da reforme šolstva in posebej univerze niso izhajale *»od spodaj«*, ampak so bile pred visokoškolske ustanove in komuniste na njih postavljene od zgoraj od forumov. Potem ko so stališča forumov po imanentni logiki njihovega delovanja evoluirala, ko je plimo kampanje zamenjala oseka, so komunisti na fakultetah ostajali na peščini kot tisti, ki naj zdaj prevzamejo celotno odgovornost. Kaj je to pomenilo za ugled in vpliv komunistov, ni treba posebej govoriti.

Zakaj govorim o preteklosti? Zato, ker danes, čeprav se je položaj bistveno popravil, še zmeraj ostajajo prisotni ostanki starega odnosa. Ko so se začele uveljavljati pobude od spodaj, to nikakor ni šlo brez pretresov. Za ilustracijo naj navedem samo nastop filozofske fakultete in strokovnih društev proti najnovjšemu reformnemu poskusu: od zelo odgovornih predstavnikov so prihajale in še prihajajo teze, češ da je bila naloga podpisnikov resolucij, da ponudijo svoje dobre usluge pri dodelovanju in piljenju predloženega osnutka, ne pa da polemizirajo proti določenim temeljnim tezam te reforme (kar pomeni, da naloga strokovnih ustanov in društev ni, da pomagajo pri koncipiranju bistvenih vprašanj, ampak le pri izpiljanju nebitvenih formulacij — da je njihova naloga potrjevanje konceptov, ki so nastali mimo njih): akcija je bila celo ocenjena kot nekaj, za čimer se skriva zarota reakcionarnih sil, kot fasada za politični nastop klerikalizma (!). To vse kaže, na kakšne odpre lahko še v tem trenutku naleti progresivna pobuda *»od spodaj«*.

Demokratske pobude iz vrst intelektualnih delavcev morajo priti v konflikt s političnim voluntarizmom. Zahteva po strokovnosti je v nasprotju s prepričanjem političnega voluntarista, da je z urejajočo voljo, izraženo v političnih odločitvah, direktivah, sklepih ali zakonih mogoče kreirati svet; da je samo konstituiranje urejajoče volje v urejajočem sklepu zadosti, da se družbena stvarnost preobrazí. Nujne neuspehe takega voluntarizma pozdravljajo pikre pripombe z desne in škodoželjni nasmeški filistrov v vrstah tistih, ki so za *»stvar«*, pa zbuja jo potrtost in bridke samoposmehe, izvirajoč iz zavesti, da so izključeni od odločanja o sistemskih odločitvah, saj prav te dostikrat obidejo možnost za demokratično javno razpravo. Situacija potrtosti, samoposmeha in resignacije pa seveda otežkoča, če ne naravnost onemogoča angažiranje intelektualnih delavcev. Zato se boj za večjo demokratično funkcijo in odgovornost intelektualnih delavcev povezuje z bojem za afirmacijo družbene kritike, kar spet prihaja v konflikt s političnim voluntarizmom; ker kritika, ki jo priznava politični voluntarist, leti na zgodovino (*»v določeni fazi so bile take rešitve nujne«*), na okoliščine (*»v izvajanju so zaradi objektivnih in subjektivnih vzrokov nastale določene pomanjkljivosti«*); najpogosteje pa prihaja do samoprevare, do prepričanja, da je bilo hoteno tudi doseženo — in tu se začneja začarani krog samoprevare; odpravljajo se *»določene pomanjkljivosti«* in se na osnovi *»dosežene stopnje razvoja«* sprejemajo nadaljni sklepi; ker so zgrajeni na fiktivnih rezultatih, so tudi sami fiktivni.

Naloga komunistov na univerzi je še prav posebej, da se zavzemamo za analizo naše realnosti, neizprosno diagnozo njenih slabosti — saj tako spoznanje je lahko samo vir moči, ne pa vir slabosti. Vir slabosti je iluzija, ideologiziranje in tabuj, ne pa *»sva resnica v svojem stanju«* (Marx). Ne smemo se zadovoljiti s konstatiranjem napačnega odnosa do inteligence v preteklosti in v marsičem še v sedanjosti; če ne bomo izkoristili vseh možnosti za afirmacijo pozitivnih pobud, potem bo vir pobud pač nekdo drug — in s tem bomo napakam preteklosti pridružili svojo lastno, usodnejšo.

SLAVKO PODMENIK

INTELIGENCA KOT SLOJ

Procesi reforme so zaostriili tudi nekatere probleme inteligence: proti zahtevam prakse po večji intenzivnosti dela, doslednejši delitvi po delu in popolni javnosti vseh družbeno pomembnih akcij, se uveljavljajo močni odpori tudi na nivojih z visoko izobrazbo in (ali) funkcijo. Te praktične zaostritve najdejo svoj teoretičen izraz tudi v raznih skrajnostih. Nazori, da je inteligenca že zaradi same izobrazbe sloj, ki ima vodilno vlogo v družbi in pa, da sploh ni sloj, ker je notranje diferencirana, se zelo približujejo enotnemu stališču: da razne njene enostranosti (tudi birokratizem) niso zasidrane tudi v mentaliteti ljudi, temveč so samo sekundarni izraz sistema politične organizacije v samem nerazumevanju, neznanju in ideoloških projekcijah. Zato vidijo temeljno rešitev samo v zavestni akciji samoupravljanja, delitve dohodka ali moralne prevzgoje. Spremembe v materialni osnovi pa poenostavljajo bodisi na obseg same produktivnosti in na spreminjanje fizičnega dela v današnjo obliko intelektualnega ali združevanje slednjega z današnjim fizičnim ali se izogibajo vlogi dela nasploh. Takšne poenostavljene lahkotne perspektive razvoja lahko popolnoma zameglijo zelo kompleksno strukturo determinant, vzročnosti in nujnost dolgotrajnega in zahtevnega napora in boja za ureditvevanje popolnejših družbenih odnosov s pospeševanjem razvoja celovitejšega dela in razvoja celovitejše človekove osebnosti.

Teoretični vir takšnih poenostavljanj je na eni strani v vztrajanju pri stalinski redukciji Marxovega pojmovanja produktivnih sil na samo produktivnost (količino dobrin) in produkcijskih odnosov na samo lastnino in delitve dobrin. Na drugi strani pa v nekritičnem prevzemanju pozitivističnih modelov za proučevanje in pojasnjevanje sodobnih odnosov. Oba vira zanemarjata vplive načina delitve dela (v kolikor je ta kolektiven, enakopraven ali individualno hierarhičen), vplive značaja dela (v kolikor je omejujoče breme ali ustvarjalno zadovoljstvo), kako se ti vplivi prepletajo z vplivi produktivnosti dela in vzajemno učinkujejo na oblikovanje teženj po določenem načinu prilaščanja dobrin in kako se vse to izraža v karakternih lastnostih, navadah, nazorih in dejanjih, posebno še v metodah pri samem delu, pri prilaščanju pogojev dela in pri delitvi dohodka. Od teh vplivov ni izvzeta tudi vrhunska ustvarjalna aktivnost: če ji manjka pristno, enakopravno sodelovanje, ki ga izpodriva hierarhični konkurenčni boj, se pogosto razvijejo kompenzacije v hipertrofiranih megalomanskih težnjah. Če tudi te pomenijo slojevskost značilnosti, se vidi in potrjuje v dejstvih, koliko pospešujejo in utrjujejo sorodne pojave na vseh drugih, nižjih nivojih.

Pogosto je značilno tudi pomanjkanje čuta odgovornosti za materialna sredstva (dobrene), za delo in življenje: nekateri se jim izrecno odrekajo, češ da *»kvarijo človeka«*; nekateri jih predimenzionirano trošijo mimo družbenih potreb; nekateri pa velikodušno gradijo samo po globalnih abstraktnih poročih — za stvarnost, konkretnost in celovitost prakse pa naj poskrbijo sami proizvajalci ali čisto svobodna tržna konkurenca ali hierarhija menažerjev...

Ne smemo pa seveda zanemariti pozitivne značilnosti: stopnja in vloga znanja, predvsem pa dejstva, da se stopnjuje tudi ustvarjalen, zmerom bolj celovit, intelektualno praktičen značaj dela in tudi zmerom bolj množično in kolektivno, enakopravno

(nadaljevanje na 7. strani)

BORIS PAŠ ORFEJ IN EVRIDIKA

Vsa helenska kultura — ta značaj: mehka zarzlost pase, razdejana z napadi strašne otočnosti — ta značaj, ki se v tem trenutku dvigne do nestanovitnih tihšin, da bi se brez misli strmolagala v naročje Dionizu — vsi kipi, templji, kamen, obrasel s sredozemskim zelenjem, mlačna sapa z morja — priča, da je bilo bosonogo človeštvo, ko je letalo v srcah okrog, udarjeno na temelj. Iz skale je prižubore studence; udarjeno na temelj zemlje. Zato je bilo Orfej to že od nekdaj tako čudovito, da ni mogel verjeti, da bi bilo lahko tudi res. Gledal je Evidiko — samo izginjanje, da katerega ni mogel, tako da mu je vsak njen gib s svojo neresničnostjo izlival blazno željo po njej; da je bil vsak njen prihod nekaj, nad čemer je lahko samo strel, vsaka njena kretnja pa hčrta na milost in krutost, po katerima se je zdela božanska — lahkota, s katero se kamniti kipi v atenskih muzejih osvobodajo kamna.

To je njihovo žarenje — neprestano rojevanje: željno uhajanje Ahilu; to je hipnotični učinek njihovih teles — trenutke, ko se nesrečni zave usodnosti svoje strasti; odsenjanje neizbežnosti gledalčevih lastnih katastrof; to je njihova žlahtnost — žrtvovanost, ki jo zrcali Orfejov pogled, ko Evidiko dobesedno spreminja v dim, ko jo kot smrtonosni žarek v neslišnem hipu zbrise s površja zemlje; to je groza, ki jo zbujaajo — zločin, ki je človeštvo ob pompozem zborovanju nacistov v Nürnbergu, nočnih bakladah, hysteričnemu odzdravljanju množice voditelju — ustanoviteljniku tisočletnega Reicha, kakor bi pridrsela dežna kapljica po zlebiču dorskega stebra do tal po dvatisoč letih do konca razparal dušo; to je dogajanje mita o Orfeju in Evidiki — ogenj, ki je šinil čez prepad in združil temna bregova. Dobo, ki sega v čas še pred Kristusovim rojstvom, in dobo, ki jo človeštvo preživlja — dobo nemoti in dobo nasilja; nemoti, ki je v taki popolnosti izabavila naravi njene čudeže, da ji je to moglo uspeti le z nepopisno nasilnim posegom vanjo, in nasilja, ki s takim besom tepta lepoto, da izraža samo svojo popolno nemogoč pred njo — dobi, ki bi jima lahko zamejnaj vzdevala; dobi, ki kot mehkica dopolnjevanja zahodnoevropskega razuma s svojim nasilnim začetkom v helenski kulturi in krščanskem nauku in nemočnim koncem v nacizmu in stalinizmu to zamenjavo tudi izrecno zahtevata kot svoje pravilneje imenovanje — dobi torej, ki sta kakor iz ene zelezne dobe, kraka, ki sta očrtala krog metafizike — zaključila človeka kot človeka — in mu dala s tem vedeti, da je sestilo tu — ki odkriva mrk sveta, ko je ta prišel v mlaj in ga v ocazju osvetljuje njegovo šcip, tako da njegova od lastne svetlobe krvalo obrobijena senca lje čez človeštvo somrak bogov in ga sila, naj se sooči s sabo — v tem soju, v katerem Nietzsche drhte razglašala prihajajoči človeški vstop pase — soju, ki obrača Heideggra, da oživlja v njem presvetljeno človeštvo — soju, ki obuja mit o Siziifu, da njegovo dogajanje kaže človeštvo njegov absolutni razkol — ko v vrenju hlapi skozi se kot metafizika — konec procesa, ki teče, odkar se je zgodil usodni obrat eshatologije iz onostranstva v otkar se je svet pod helenskimi in judovskimi sandali kot pod neznanim bremenom opotekel in začel s skrajnimi stekli loviti nazaj, se trgati — padati; padati, dokler ni začel s tako silo razodenati temeljne človeške razsežnosti — MOZNOSTI, da je izval obe svetovni vojni v presledku dobrih dvasjetih let, v katerih se je lahko za kratek čas izdijavla in kot vprašanje nehala pritiskati na človeštvo; da mu jo danes, po nohiv dvajsetih letih še spet razkriva z zmeraj nevdružljivejšim pritiskom, le da to pot — kakor samo še v antiki ob njegovem rojstvu — v njeni polnosti, v celoti tega, kar je, kot ABSOLUTNO NEMOZNOST, za kar govore njegove taktarne, zaradi svoje enkratne natančnosti vsjo zgodovino obvladujoče podobe, dvignjene v mite in njegova sedanja blazna uničevalna potenca.

Kadar se človek zave svoje absolutne nemožnosti — kakor v času stare Grčije in danes — se znajde pred samomorom. To je pot, po kateri se metafizika dopolnjuje v življenju — pot rojstva nemnosti, Orfejeve tožbe za nedosegljivo Evidiko; pot podirjanja uničevalna, človeškega besa nad nedosegljivim svetom; pot krščanskega nauka, Jezusovega križanja; pot patosne graditve, Staljnovega terorja — to je tisočletna POT ČLOVEŠKEGA JAZA, zeleznega glasu, ki v prsinh zahteva od ljudi odgovora, da mu tuji nazaj z mehaničnimi gibi pri delu, tekmozanji, raziskavami, zabavo — z vsem, kar počnejo, ker vse počnejo, da bi tučili v eno z njim in ne slišali njegovega glasu; človeškega jaza, katerega premoč nad človeštvom izdaja človeška civilizacija, strašnega glasu, ki mora biti utišán — ali pa raztrešen; raztrešen, ko ne more biti več utišán — ko pa psa graditev in razdejanje ne moreta več doseči, tedaj mora planiti iz človeka njegov glas in se raztreščiti v človeškem jazu, tedaj se mora dopolniti metafizika v sebi, si zastaviti vprašanje samomora kot svoje osrednje vprašanje; taktar mora človek obupati nad seboj kot človekom.

Dogajanje mita o Siziifu je dogajanje tega človeškega obupa; dogajanje, v katerem si metafizika sega h koreninam in odkriva svoj izvir v človeški odvisnosti od smrti kot značilnem človeškem odnosu, temeljni nevarnosti, iz katere ek-sistira, se šele oblikuje kot človek, in razkrinkuje razum kot dogajanje te odvisnosti in nenehno obnavljanje te nevarnosti — te

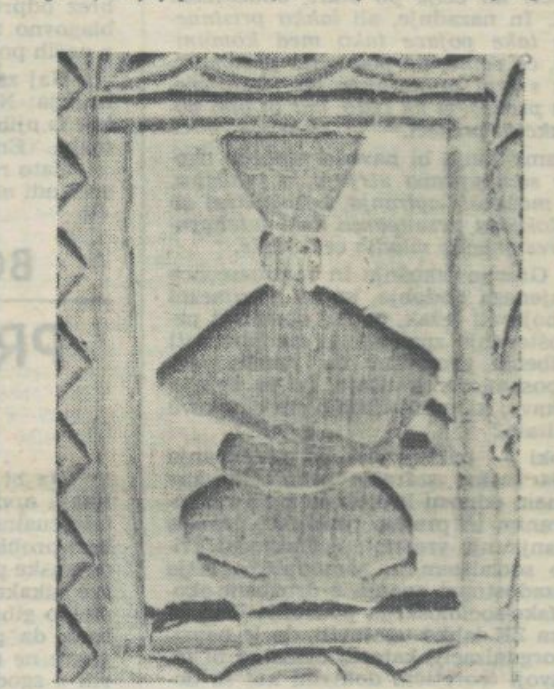
daj dogajanje razuma kot razuma, ker je dogajanje te odvisnosti ravno dogajanje razuma, ki je nevarnost sam po sebi in s tem v prvi vrsti zase, tako da je samega sebe gotov šele kot stalna nevarnost — v današnjem svetu usodno gotov; zanesljivost te nevarnosti pa je porok človekovi človeškosti, ker je ravno ta nevarnost človeškost, za katero danes ni videti izhoda; ta osupljivo človeška nevarnost je perpetuum mobile, ki si ga človek zama prizadeva iznajti — perpetuum mobile v njegovi glavi; odbijanje v nasprotjih — gravitacijski zakon, ki obvladuje vesolje; svojo zadnjo stopnjo je torej človek dosegel z »osoboditvijo« od te svoje vezi po absurdno, ko se je vrgel v naročje obupu, da je s krikom smrtno ranjenega dostojanstva na ustih zbudil v sebi silni up, ki tiči v obupu, naj se mu damo — up, ki ga je po stalinizmu in nacizmu sploh še mogel vzravhati — in da se je v enkratni kretnji smrti dvignil iz blata, v katerega je bil pogreznjen, nedotakljivo čist, kakor vstane iz življenja umetnika, ki v tem gibu otrse s sebe vsu umazanijo sveta — okameni; tako brezobzirno izročan samemu sebi se je razgalil in ogledal v vsej svoji revi, pravi človeškosti, ki je popila s sveta nečloveškost — na ekstazi. Ta poslednja eshatologija — ne onostranska, ne tostranska, marveč človeška — se zgodovinsko uresničuje z revolucijom proletariata — človeškega človeštva — ki jo je tudi za vse čase razglasil s parolo: BILLI SMO NIC, BODIMO VSE — parolo čiste ga voluntarizma, edine zveličavne resnice človeškosti. Tako se danes človeško človeštvo, ko slednjič obupuje na svoji zgodovinski poti, zničuje v fikcijo: samoupravlja — smrt vzporedno s tem požira svoj odnos, ko ji prav zaradi tega uspeva požirati zemeljsko eshatologijo, in se ustoličuje kot abolutum; človekova temeljna razsežnost — možnost se tako dokončno zapira; kot čisti humanizem enkrat za vselej razložen s humanizmom se brez razlage MRTVA pojavlja v dogajanju sveta KOT GOTOVA DANOST: s svojo popolno razvezanostjo, z uveljavitvijo čiste odvisnosti z ničem — te pijanosti, se človek-proletarec vsak hip zasvetlika v žaru srečanja s seboj in razbitni; z dogajanjem mita o Siziifu — bogu-proletarcu — se brez prestanka razbitnja, ko hodi skoze — smrt skozi razum — in dviga do svoje nemoti, da bi tudi za hip kaj odbral v sebi.

V drugi obliki: ko se predaja vsemu, se razbitnja v nič — tako metafizika odkrito pokaže svoj obraz: protislavje; protislavje, ki je razum kot slep vid; protislavje človeka kot razlage nečesa, kar bi izrazil v formuli kot potencial: življenja na smrt; protislavje, ki je usoda ljudi, da se jim izprebrže vse, česar se lotijo; protislavje tega sveta, ki ohranja mir z bombami; protislavje, ki ga uteleša ženska, ker je ženska utelešen razum, kar zveni spet protislavno, pa je vendar za možkega najstrašnejše protislavje; protislavje, ki ga natančno izraža svetopisemski stavek: in luč svetli v temi in tema je ni sprejela; tako natančno in za današnji svet tako usodno, da se bo morda protislavje tega sveta, ko se je enkrat dopolnila, še izpolnila s protislavjem, da je največja prisotnost v odsotnosti; in slednjič protislavje, ki ga ponazarja dogajanje mita o Siziifu samo; ko se je človek s krikom smrtno ranjenega dostojanstva vzel iz blata, se je pogreznil vanj čez glavo — kot je obupal nad sabo kot človekom, si je zbudil najsilnejši up: človeškost; človeškost, ki je od vseh protislavij najhujše protislavje — čista življen: razum kot čustvo — protislavje protislavij; absolutni nič — človekova odrešitev, s tem da dogaja čas kot čeda-lje večjo hitrost denarnega obtoka, svet pa kot nužnost, v kateri se vse vrli, ko se z izenačevanjem spreminja v senco in na površju razplamteljem v požaru tega človeškega upa, ki ga ponazarja konstrukcija, s tem da se svet dokončno odloča za smrt — kot abstrakcija od ljudi — kot mihi mehurček od zemlje in razbitnja; prazen up. Dogajanje mita o Siziifu je dogajanje tega človekovega odrešenja; čiste ljubezni v njeni čistosti, odrešene vseh drugih ciljev, čiste ljubezni, ki je slednjič postala sama sebi cilj; je tedaj v celoti eshatologij vzpostavljane odnosa, kakršnega vzpostavlja ljubezenska zveza od vseh drugih zvez — zaradi premočnejša, užitka, toposti... — čistega odnosa, odnosa čiste nevarnosti, ki je ljubezen in ki obvladuje svet; dogajanje čiste ljubezni v njeni odkritosti, tako da stopa na dan v svoji polnosti, vsej brezobzirnosti kot sebičnosti in prezir; je tedaj dogajanje razlage človeškosti, prav ko je tedaj dogajanje razlage človeškosti, prav ko je tedaj dogajanje razlage človeškosti, ki je ravno dogajanje mita o Siziifu in za kar postaja sodobni človek — Siziif-obupaneč — ko spoznava, da je vse brez smisla, šele pravi človek. Zakaj Siziifovo delo je v resnici brez smisla, bolj kot si misli, saj nosi ta novodobni titan na svojih plečih človeško človeštvo, za katerega za kazem ponosno vzravnam brezpodlno valj svojo skalo v hrib — kot žrtveno jagnje za žgalo daritev bogovom, ki se od smeha drže za trebuhje. Kajti božji um je gorčično zrno — čisto zlo — in hohot, ki prihaja od božjih poljan je brezmejen; človeku ni — naj ve — da bi se spuščal v pravo z bogom, tudi titanu ne. To je strašno protislavje možnosti, ki je kot možnost človekova usoda; protislavje možnosti, da možno ni mogoče in da je treba opustiti nemožno, če naj postane možno mogoče, ki pa kot tako spet ni mogoče; v tem je skrita groza spoznanja, da človek ni danost ampak možnost, zakaj brž ko človek odkrije, da je možnost, ne vzdrži več v tem, kar je, kaj drugega od tega,

če in nikoli ne zmoreta bi resnično hotel, zato je helenska srečnega Siziifa monstrum, kakor je za monstrum vsaka žrtev; srečni Siziif je — ne strast; obup razuma — ne znanji Siziif je tam, koder hočejo imeti bogovke; najdlje od sebe, v popolni temi, groza za nič — zakaj sam sebi je porok njegova kazna traja večno (ena od boginjskih, ki jih je človeku grozljivo odkritjezemljan od viharnega smeha, si je sprejel, ko jo vali, v pozešenje, tako da se groza ne bo naveličal valiti — skala namla vse — bogovi s prstom kažejo nazaj mu je postala vse! — se zvaljo od njim uklikajo: Skala mu je postala vse! — in zato ni človeštvo nikoli napravil valuje, zaradi katere bi moral trpeti, vada ni ušel na svet, ker bi ga tako — kajti zanj ni človeštva, ne sveta — skole vse: rodit se je v tartaru. — Kaj naj sebiho je več?

Srečni Siziif čisto isto ljubi — to je na sploh; v času pobožnosti po pobožju nazdol, se smehlja v pomnomo-sanjam, neprestano je v odnositelju na sploh, s človeštvom na sploh, človeškostjo, kar je samo izraz za to, da odnosu z ničemer; duhovnik te ničnosti je imenuje človeškost — mrtev ključ, smrt življenje in ubija vse okrog sebe, nišar ne dela, ko vali svojo skalo v hrib je v resnici s svojim zanikanjem svetika, ki ponazoruje stanje: v nič razpade kadilo Amerike, ta plamen v tem čase ne prime, ta puritanizem, to čisto svet elementov na Rdeče in črno, ta človečin in kazen zanj, to kričavo Vojno gluhotu, na vseh koncih sukljaajoče se B.

Zakaj bogovi so imeli kaj je tudi njihov svet: protislavje vse je in ni res, svet je njihova Sela; trmast, kakor je bil Orfej, tava z izetimi rokami v njihove svetu in izkusa v protislavnosti na sebi, tako da se loimi tem koraku (kakor se je Orfej, ko ni mogel Evidike, ne od nje) — ta kot začaranost svojega sredstva... kdor pa hoče ne more biti po svoji volji trmast, mora najprej zloiniti, da bi potem šel bi trmast, če se do spet zlomil, ko je v trma ravno v tem, da se zlomi — kdor se ne premakne z mesta, tako da ne zasor o protislavij tega božjega sveta — v njem pobožno — si zaslužuje svoje — in bogovi se mu smejejo, podirajo Patjomkinove vase, s katerimi se je on se mu smejejo, ko ga gledajo, kako gledal od groze hiti znova postavljati... se mu, ko onemogel skriva glavo vtrajo ga po njej in se mu smejejo, ko so, kako jo zariva čeda-lje globlje, s prsto za njim in mu ne dajo miru, kajti za, zato vendar da jih zabava, ko v premežajo, ali se ne bo nazadnje vendar ran jih izvolil zamikati, da bi si družno zasijati zanj pasti, v katere naj se ujama naj ga — kakor Oidipa — dodobra izno, ali niso, da si bo nič zapomnilo, kd predznilo domisljati, da so izrodki v domisljije, ko je ono igrača v njihovih... tako bogovi mu čijo ljudi in ne odneker se od prevelike gorja na zakrta v vsej ne otrpnejo od straha, ali najo mrtvih od le-nobe, ki jih varuje pred zračitno oblogo potrežljivosti — in slednjič naveličajo in spravijo od njega, ko so dozretnejši za njihove izidori pa je trmast, mora prenašati njihovanje bolj od vseh, ta jim je dobesedno krepelje; prikrit porog, s katerim sprejema zanikovalca, pri njem izbruhnejo sarkazem; pri njem preneha vsaka nužnost, vsa sredstva so jim dovolj damo da ga spravijo iz tira, slepo življajo svoj rad, nobena okrutnost jim ni dovolja — in vse to samo zato, ker poslušajo njihov glas... kakor da bi on izdalaj nemot.

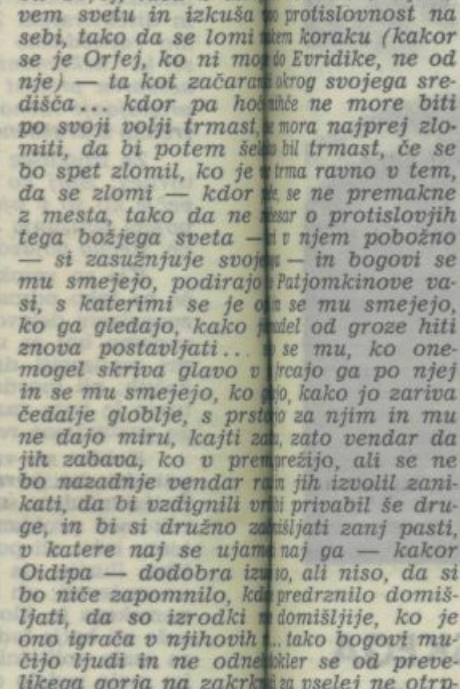

nil izpred obličja... zakaj Oidip greši, ko prezira bogove, iz napuha po človeški postavi, Orfej, ko trmasto posluša v sebi človeški glas, iz srca po božji — v Evidiki hoče postati človek in na svetu ni drugega zločina od hotenja, kar ve vsak petošolski zaljubljenec... od hotenja je pa loči resnično hotenje, kakor se loči od navadne človeške postave bleščeča božja — zločin je, za katerega je brezpopojno predpisana smrtna kazen; kazen, za katero ljudje nimajo pooblastila in tudi čutijo, da je ne smejo izrehati... značilna zanj je trma in pogled na trmoglavca ljudi ali gane ali razzeji — zmeraj so njegovi skrivni zavestniki; vsako hotenje je zgolj prisila in samo človeška domisljajovost si ga prostodostno silka kot hotenje; Oidip uteleša to spoznanje, ko slednjič odkrije zlo, ki ga je ves čas nevede počel in kot slepec spregleda, kako si je zgolj utvarjal, da dela po lastni volji; Orfej pa samo sledi svojem notranjemu glasu in si zato nikoli ne utvarja, da bi kaj delal iz lastne volje, saj človek ne ljubi zato, ker bi hotel, ampak ker mora; notranje glasu ne more nihče uravnati po lastni volji, ker je človeku dan od bogov — v preiskušnjo, za stavo, kajti edini smisel njegovega obstoja na svetu, zaradi katerega si tako razbija glavo je, da zabava bogove; trma, ki jo imajo ljudje za nerazumno stopnjevano hotenje, tedaj nima s hotenjem nič skupnega razen prav tega, namreč da je izraz za vedenje, ki stoji zunaj vsakega hotenja — ki ni ne hoteno — ko hočem ali nočem — ne nehoteno, ne prisiljeno, ampak se pojavlja kot resnično hotenje — strast; kajti trma je strast do samega sebe, notranja, neuklonljiva strast, ki žene človeka do absolutnega propada — zato, ker je zločin zoper božjo postavo: do smrti — zato, ker je človeška zaveza: čez smrt. Trma je blaznost, spročena človeštvu v priliki o dresesu življenja. Blaznost, ki je v tem, da ne more nihče vedeti, ali je samo zagizen ali trmast, dokler se ne izkaže — ali ni popustil, ali se je zlomil; človek kot človek je zagizen — človeškost kot taka je zagizenost sama; vsakdo je zagizen, dokler se ne zlomi; in tega se ne da razumeti, ker je razum ravno zagizenost, to je treba videti na lastne oči; na lastne oči je treba videti človeka, kako se zlomljen sklanja nad svojim delom, da bi mogel doumeti njegovo veličino; srečni Siziif je zagizenec-Camus — helenski Siziif pa sklonjen valj svojo skalo v hrib in helenski Prometej ne dviga pesti, ampak ukle- njuje trudo pobeša glavo, medtem ko ga orel kljupa v jetra; srečni Siziif kar naprej čisto ho-

že in nikoli ne zmoreta bi resnično hotel, zato je helenska srečnega Siziifa monstrum, kakor je za monstrum vsaka žrtev; srečni Siziif je — ne strast; obup razuma — ne znanji Siziif je tam, koder hočejo imeti bogovke; najdlje od sebe, v popolni temi, groza za nič — zakaj sam sebi je porok njegova kazna traja večno (ena od boginjskih, ki jih je človeku grozljivo odkritjezemljan od viharnega smeha, si je sprejel, ko jo vali, v pozešenje, tako da se groza ne bo naveličal valiti — skala namla vse — bogovi s prstom kažejo nazaj mu je postala vse! — se zvaljo od njim uklikajo: Skala mu je postala vse! — in zato ni človeštvo nikoli napravil valuje, zaradi katere bi moral trpeti, vada ni ušel na svet, ker bi ga tako — kajti zanj ni človeštva, ne sveta — skole vse: rodit se je v tartaru. — Kaj naj sebiho je več?

Srečni Siziif čisto isto ljubi — to je na sploh; v času pobožnosti po pobožju nazdol, se smehlja v pomnomo-sanjam, neprestano je v odnositelju na sploh, s človeštvom na sploh, človeškostjo, kar je samo izraz za to, da odnosu z ničemer; duhovnik te ničnosti je imenuje človeškost — mrtev ključ, smrt življenje in ubija vse okrog sebe, nišar ne dela, ko vali svojo skalo v hrib je v resnici s svojim zanikanjem svetika, ki ponazoruje stanje: v nič razpade kadilo Amerike, ta plamen v tem čase ne prime, ta puritanizem, to čisto svet elementov na Rdeče in črno, ta človečin in kazen zanj, to kričavo Vojno gluhotu, na vseh koncih sukljaajoče se B.

Zakaj bogovi so imeli kaj je tudi njihov svet: protislavje vse je in ni res, svet je njihova Sela; trmast, kakor je bil Orfej, tava z izetimi rokami v njihove svetu in izkusa v protislavnosti na sebi, tako da se loimi tem koraku (kakor se je Orfej, ko ni mogel Evidike, ne od nje) — ta kot začaranost svojega sredstva... kdor pa hoče ne more biti po svoji volji trmast, mora najprej zloiniti, da bi potem šel bi trmast, če se do spet zlomil, ko je v trma ravno v tem, da se zlomi — kdor se ne premakne z mesta, tako da ne zasor o protislavij tega božjega sveta — v njem pobožno — si zaslužuje svoje — in bogovi se mu smejejo, podirajo Patjomkinove vase, s katerimi se je on se mu smejejo, ko ga gledajo, kako gledal od groze hiti znova postavljati... se mu, ko onemogel skriva glavo vtrajo ga po njej in se mu smejejo, ko so, kako jo zariva čeda-lje globlje, s prsto za njim in mu ne dajo miru, kajti za, zato vendar da jih zabava, ko v premežajo, ali se ne bo nazadnje vendar ran jih izvolil zamikati, da bi si družno zasijati zanj pasti, v katere naj se ujama naj ga — kakor Oidipa — dodobra izno, ali niso, da si bo nič zapomnilo, kd predznilo domisljati, da so izrodki v domisljije, ko je ono igrača v njihovih... tako bogovi mu čijo ljudi in ne odneker se od prevelike gorja na zakrta v vsej ne otrpnejo od straha, ali najo mrtvih od le-nobe, ki jih varuje pred zračitno oblogo potrežljivosti — in slednjič naveličajo in spravijo od njega, ko so dozretnejši za njihove izidori pa je trmast, mora prenašati njihovanje bolj od vseh, ta jim je dobesedno krepelje; prikrit porog, s katerim sprejema zanikovalca, pri njem izbruhnejo sarkazem; pri njem preneha vsaka nužnost, vsa sredstva so jim dovolj damo da ga spravijo iz tira, slepo življajo svoj rad, nobena okrutnost jim ni dovolja — in vse to samo zato, ker poslušajo njihov glas... kakor da bi on izdalaj nemot.

nil izpred obličja... zakaj Oidip greši, ko prezira bogove, iz napuha po človeški postavi, Orfej, ko trmasto posluša v sebi človeški glas, iz srca po božji — v Evidiki hoče postati človek in na svetu ni drugega zločina od hotenja, kar ve vsak petošolski zaljubljenec... od hotenja je pa loči resnično hotenje, kakor se loči od navadne človeške postave bleščeča božja — zločin je, za katerega je brezpopojno predpisana smrtna kazen; kazen, za katero ljudje nimajo pooblastila in tudi čutijo, da je ne smejo izrehati... značilna zanj je trma in pogled na trmoglavca ljudi ali gane ali razzeji — zmeraj so njegovi skrivni zavestniki; vsako hotenje je zgolj prisila in samo človeška domisljajovost si ga prostodostno silka kot hotenje; Oidip uteleša to spoznanje, ko slednjič odkrije zlo, ki ga je ves čas nevede počel in kot slepec spregleda, kako si je zgolj utvarjal, da dela po lastni volji; Orfej pa samo sledi svojem notranjemu glasu in si zato nikoli ne utvarja, da bi kaj delal iz lastne volje, saj človek ne ljubi zato, ker bi hotel, ampak ker mora; notranje glasu ne more nihče uravnati po lastni volji, ker je človeku dan od bogov — v preiskušnjo, za stavo, kajti edini smisel njegovega obstoja na svetu, zaradi katerega si tako razbija glavo je, da zabava bogove; trma, ki jo imajo ljudje za nerazumno stopnjevano hotenje, tedaj nima s hotenjem nič skupnega razen prav tega, namreč da je izraz za vedenje, ki stoji zunaj vsakega hotenja — ki ni ne hoteno — ko hočem ali nočem — ne nehoteno, ne prisiljeno, ampak se pojavlja kot resnično hotenje — strast; kajti trma je strast do samega sebe, notranja, neuklonljiva strast, ki žene človeka do absolutnega propada — zato, ker je zločin zoper božjo postavo: do smrti — zato, ker je človeška zaveza: čez smrt. Trma je blaznost, spročena človeštvu v priliki o dresesu življenja. Blaznost, ki je v tem, da ne more nihče vedeti, ali je samo zagizen ali trmast, dokler se ne izkaže — ali ni popustil, ali se je zlomil; človek kot človek je zagizen — človeškost kot taka je zagizenost sama; vsakdo je zagizen, dokler se ne zlomi; in tega se ne da razumeti, ker je razum ravno zagizenost, to je treba videti na lastne oči; na lastne oči je treba videti človeka, kako se zlomljen sklanja nad svojim delom, da bi mogel doumeti njegovo veličino; srečni Siziif je zagizenec-Camus — helenski Siziif pa sklonjen valj svojo skalo v hrib in helenski Prometej ne dviga pesti, ampak ukle- njuje trudo pobeša glavo, medtem ko ga orel kljupa v jetra; srečni Siziif kar naprej čisto ho-

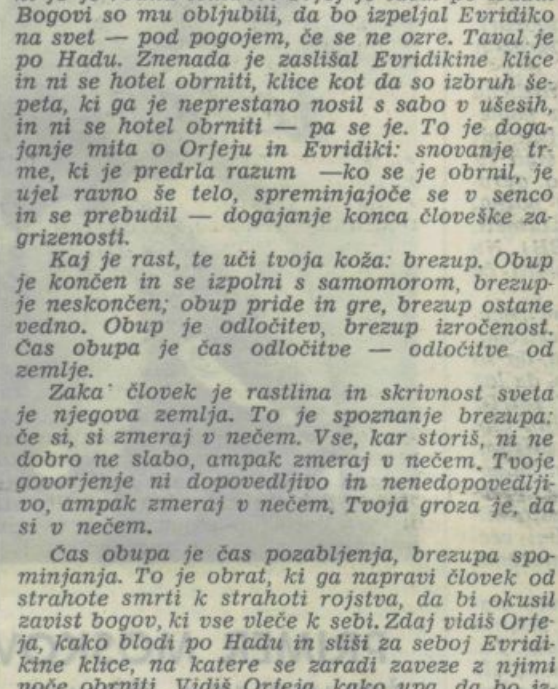
že in nikoli ne zmoreta bi resnično hotel, zato je helenska srečnega Siziifa monstrum, kakor je za monstrum vsaka žrtev; srečni Siziif je — ne strast; obup razuma — ne znanji Siziif je tam, koder hočejo imeti bogovke; najdlje od sebe, v popolni temi, groza za nič — zakaj sam sebi je porok njegova kazna traja večno (ena od boginjskih, ki jih je človeku grozljivo odkritjezemljan od viharnega smeha, si je sprejel, ko jo vali, v pozešenje, tako da se groza ne bo naveličal valiti — skala namla vse — bogovi s prstom kažejo nazaj mu je postala vse! — se zvaljo od njim uklikajo: Skala mu je postala vse! — in zato ni človeštvo nikoli napravil valuje, zaradi katere bi moral trpeti, vada ni ušel na svet, ker bi ga tako — kajti zanj ni človeštva, ne sveta — skole vse: rodit se je v tartaru. — Kaj naj sebiho je več?

Srečni Siziif čisto isto ljubi — to je na sploh; v času pobožnosti po pobožju nazdol, se smehlja v pomnomo-sanjam, neprestano je v odnositelju na sploh, s človeštvom na sploh, človeškostjo, kar je samo izraz za to, da odnosu z ničemer; duhovnik te ničnosti je imenuje človeškost — mrtev ključ, smrt življenje in ubija vse okrog sebe, nišar ne dela, ko vali svojo skalo v hrib je v resnici s svojim zanikanjem svetika, ki ponazoruje stanje: v nič razpade kadilo Amerike, ta plamen v tem čase ne prime, ta puritanizem, to čisto svet elementov na Rdeče in črno, ta človečin in kazen zanj, to kričavo Vojno gluhotu, na vseh koncih sukljaajoče se B.

že in nikoli ne zmoreta bi resnično hotel, zato je helenska srečnega Siziifa monstrum, kakor je za monstrum vsaka žrtev; srečni Siziif je — ne strast; obup razuma — ne znanji Siziif je tam, koder hočejo imeti bogovke; najdlje od sebe, v popolni temi, groza za nič — zakaj sam sebi je porok njegova kazna traja večno (ena od boginjskih, ki jih je človeku grozljivo odkritjezemljan od viharnega smeha, si je sprejel, ko jo vali, v pozešenje, tako da se groza ne bo naveličal valiti — skala namla vse — bogovi s prstom kažejo nazaj mu je postala vse! — se zvaljo od njim uklikajo: Skala mu je postala vse! — in zato ni človeštvo nikoli napravil valuje, zaradi katere bi moral trpeti, vada ni ušel na svet, ker bi ga tako — kajti zanj ni človeštva, ne sveta — skole vse: rodit se je v tartaru. — Kaj naj sebiho je več?

Srečni Siziif čisto isto ljubi — to je na sploh; v času pobožnosti po pobožju nazdol, se smehlja v pomnomo-sanjam, neprestano je v odnositelju na sploh, s človeštvom na sploh, človeškostjo, kar je samo izraz za to, da odnosu z ničemer; duhovnik te ničnosti je imenuje človeškost — mrtev ključ, smrt življenje in ubija vse okrog sebe, nišar ne dela, ko vali svojo skalo v hrib je v resnici s svojim zanikanjem svetika, ki ponazoruje stanje: v nič razpade kadilo Amerike, ta plamen v tem čase ne prime, ta puritanizem, to čisto svet elementov na Rdeče in črno, ta človečin in kazen zanj, to kričavo Vojno gluhotu, na vseh koncih sukljaajoče se B.

Zakaj bogovi so imeli kaj je tudi njihov svet: protislavje vse je in ni res, svet je njihova Sela; trmast, kakor je bil Orfej, tava z izetimi rokami v njihove svetu in izkusa v protislavnosti na sebi, tako da se loimi tem koraku (kakor se je Orfej, ko ni mogel Evidike, ne od nje) — ta kot začaranost svojega sredstva... kdor pa hoče ne more biti po svoji volji trmast, mora najprej zloiniti, da bi potem šel bi trmast, če se do spet zlomil, ko je v trma ravno v tem, da se zlomi — kdor se ne premakne z mesta, tako da ne zasor o protislavij tega božjega sveta — v njem pobožno — si zaslužuje svoje — in bogovi se mu smejejo, podirajo Patjomkinove vase, s katerimi se je on se mu smejejo, ko ga gledajo, kako gledal od groze hiti znova postavljati... se mu, ko onemogel skriva glavo vtrajo ga po njej in se mu smejejo, ko so, kako jo zariva čeda-lje globlje, s prsto za njim in mu ne dajo miru, kajti za, zato vendar da jih zabava, ko v premežajo, ali se ne bo nazadnje vendar ran jih izvolil zamikati, da bi si družno zasijati zanj pasti, v katere naj se ujama naj ga — kakor Oidipa — dodobra izno, ali niso, da si bo nič zapomnilo, kd predznilo domisljati, da so izrodki v domisljije, ko je ono igrača v njihovih... tako bogovi mu čijo ljudi in ne odneker se od prevelike gorja na zakrta v vsej ne otrpnejo od straha, ali najo mrtvih od le-nobe, ki jih varuje pred zračitno oblogo potrežljivosti — in slednjič naveličajo in spravijo od njega, ko so dozretnejši za njihove izidori pa je trmast, mora prenašati njihovanje bolj od vseh, ta jim je dobesedno krepelje; prikrit porog, s katerim sprejema zanikovalca, pri njem izbruhnejo sarkazem; pri njem preneha vsaka nužnost, vsa sredstva so jim dovolj damo da ga spravijo iz tira, slepo življajo svoj rad, nobena okrutnost jim ni dovolja — in vse to samo zato, ker poslušajo njihov glas... kakor da bi on izdalaj nemot.

nil izpred obličja... zakaj Oidip greši, ko prezira bogove, iz napuha po človeški postavi, Orfej, ko trmasto posluša v sebi človeški glas, iz srca po božji — v Evidiki hoče postati človek in na svetu ni drugega zločina od hotenja, kar ve vsak petošolski zaljubljenec... od hotenja je pa loči resnično hotenje, kakor se loči od navadne človeške postave bleščeča božja — zločin je, za katerega je brezpopojno predpisana smrtna kazen; kazen, za katero ljudje nimajo pooblastila in tudi čutijo, da je ne smejo izrehati... značilna zanj je trma in pogled na trmoglavca ljudi ali gane ali razzeji — zmeraj so njegovi skrivni zavestniki; vsako hotenje je zgolj prisila in samo človeška domisljajovost si ga prostodostno silka kot hotenje; Oidip uteleša to spoznanje, ko slednjič odkrije zlo, ki ga je ves čas nevede počel in kot slepec spregleda, kako si je zgolj utvarjal, da dela po lastni volji; Orfej pa samo sledi svojem notranjemu glasu in si zato nikoli ne utvarja, da bi kaj delal iz lastne volje, saj človek ne ljubi zato, ker bi hotel, ampak ker mora; notranje glasu ne more nihče uravnati po lastni volji, ker je človeku dan od bogov — v preiskušnjo, za stavo, kajti edini smisel njegovega obstoja na svetu, zaradi katerega si tako razbija glavo je, da zabava bogove; trma, ki jo imajo ljudje za nerazumno stopnjevano hotenje, tedaj nima s hotenjem nič skupnega razen prav tega, namreč da je izraz za vedenje, ki stoji zunaj vsakega hotenja — ki ni ne hoteno — ko hočem ali nočem — ne nehoteno, ne prisiljeno, ampak se pojavlja kot resnično hotenje — strast; kajti trma je strast do samega sebe, notranja, neuklonljiva strast, ki žene človeka do absolutnega propada — zato, ker je zločin zoper božjo postavo: do smrti — zato, ker je človeška zaveza: čez smrt. Trma je blaznost, spročena človeštvu v priliki o dresesu življenja. Blaznost, ki je v tem, da ne more nihče vedeti, ali je samo zagizen ali trmast, dokler se ne izkaže — ali ni popustil, ali se je zlomil; človek kot človek je zagizen — človeškost kot taka je zagizenost sama; vsakdo je zagizen, dokler se ne zlomi; in tega se ne da razumeti, ker je razum ravno zagizenost, to je treba videti na lastne oči; na lastne oči je treba videti človeka, kako se zlomljen sklanja nad svojim delom, da bi mogel doumeti njegovo veličino; srečni Siziif je zagizenec-Camus — helenski Siziif pa sklonjen valj svojo skalo v hrib in helenski Prometej ne dviga pesti, ampak ukle- njuje trudo pobeša glavo, medtem ko ga orel kljupa v jetra; srečni Siziif kar naprej čisto ho-

že in nikoli ne zmoreta bi resnično hotel, zato je helenska srečnega Siziifa monstrum, kakor je za monstrum vsaka žrtev; srečni Siziif je — ne strast; obup razuma — ne znanji Siziif je tam, koder hočejo imeti bogovke; najdlje od sebe, v popolni temi, groza za nič — zakaj sam sebi je porok njegova kazna traja večno (ena od boginjskih, ki jih je človeku grozljivo odkritjezemljan od viharnega smeha, si je sprejel, ko jo vali, v pozešenje, tako da se groza ne bo naveličal valiti — skala namla vse — bogovi s prstom kažejo nazaj mu je postala vse! — se zvaljo od njim uklikajo: Skala mu je postala vse! — in zato ni človeštvo nikoli napravil valuje, zaradi katere bi moral trpeti, vada ni ušel na svet, ker bi ga tako — kajti zanj ni človeštva, ne sveta — skole vse: rodit se je v tartaru. — Kaj naj sebiho je več?

Srečni Siziif čisto isto ljubi — to je na sploh; v času pobožnosti po pobožju nazdol, se smehlja v pomnomo-sanjam, neprestano je v odnositelju na sploh, s človeštvom na sploh, človeškostjo, kar je samo izraz za to, da odnosu z ničemer; duhovnik te ničnosti je imenuje človeškost — mrtev ključ, smrt življenje in ubija vse okrog sebe, nišar ne dela, ko vali svojo skalo v hrib je v resnici s svojim zanikanjem svetika, ki ponazoruje stanje: v nič razpade kadilo Amerike, ta plamen v tem čase ne prime, ta puritanizem, to čisto svet elementov na Rdeče in črno, ta človečin in kazen zanj, to kričavo Vojno gluhotu, na vseh koncih sukljaajoče se B.

TADEUSZ ROZEWICZ, KARTOTEKA

V mislih imam Inescovo Plesasto pevko. Njena komičnost in iz nje izviraajoč absurdni odnos do sveta temelj v notranjem dinamičnem učinkovanju zbirke nesmiselnih, paradoksalnih vsakodnevnih dialogov, ki prekrivajo neko odsotnost nekih človeških komunikacij. V Inescu ostajajo odnošaji namenoma nedoločni in njihova kritična »antidramska« reinkarnacija s tem izrablja dvojje poglavitnih možnosti, s katerima se tudi izčrpa. Na eni strani imam tu v mislih njen »anti-humore, zgrajen na paradoksu, po drugi strani pa parcialno njene gledališke kritičnosti, ki je v isti meri kot kritika tudi gola konverzacijska igra, analiza sveta in krinka sveta, resnica in sprevedanje itn. Vse to hkrati dopušča aplikacijo bizarnega in delokaliziranega paradoksa na določene socialni oziroma prostorski konkretnum in hkrati jo onemogoča, saj se zapira v prosojen vakuum paradoksalnih duhovitosti, labirint domislic, ki pa ima na kraju kljub vsemu le svoj obvezni didaktični ključ.

Rózewiczeva Kartoteka se v temelju stika z zarisanu inescovsko dramaturško strukturo, saj tudi sama gradi iz zveze med različnimi in nepovezanimi dramatičnimi skeč-situacijami, paradoksalnimi domislicami, iz razlojevanja neke konkretne, aplikativne resničnosti in vesolja do spektakla, vendar se Kartoteka v isti meri tudi izdijava iz te dramaturgije. Rozewiczev svet je konkretnější od inescovskega in čeprav je razlojen, ga je vendarle mogoče dovolj zanesljivo spet sestaviti nazaj v celovitost in se s pomočjo preproste miselne totalizacije spet prebiti do njegove začetne koherentnosti. To pomeni, da gre v drami za popis samega razlojevanja, ne pa za njegovo analizo in avtor stoji od začetka do kon

milenko vakanjac

simboli

Modrost spisana na robu levega devzeja: očiščenje

... Tebe Shylock sem imel rad, kajti tvoja skrivnost je bil tisti funt mesa. Hotel si ga.

Imaš ga. Dolbel si z vnaprej ukrivljenim palcem, drsel v meso, se zavozljal med kite, kakor da si otožen.

Sedaj mojster, ko si pri kraju, nastopi tvoj oddih, tvoja

fiesta, preden se zlekneš v senco svojih razmišljanj, mi nalij vina v zobalo.

Obred samoobvladovanja je končan. privid

Ostanejo ti še krdela kategorij in čvrsta lobanja.

V motni zenici kljub vsemu vidiš povečano jutro, ko krdelo ptic pokonča mesečino božanskega svetovita in njeno kri skriva v meso žuželk.

Otroci breztelesnih rusalk skrivaj zgrizejo pod starega hrama in se usujejo v samoto.

Z ogoljenimi rebri, zasoplim od cviljenja iščejo blodnjo, nad katero razpno nemir prejšnjega bivanja

Vrne jim kri.

II.

Kadar se utiša gostolenje malikov, kakor pokvarjena gramofonska igla, išče demos pod svojo oskubljeno podobo skrit amulet.

Nastopi mrk.

Med vrsto smešnih trubadurjev, plešejo do grla preparani letni časi znojnih gležnjev svoj — dans macabre.

odnosi I

Tako je na začetku, ko je preobrazba še popolna, vendar jo takrat nihče noče skriti pod svojo krošnjo in ji zaceliti betežnih misli.

Mislím, torej me ni!

Zakaj metoda je v tem (hitrem) korakanju nadušljivih vizij, ko nad vegetacijo bde servisi (brez dekretov za odvoz pošiljevanj) in hladnokrvno razmišljajo o novem nagradnem natečaju.

V skopo odmerjenih paralelah si vsakdo lahko zvije zanko, iz zob vetra, ko pritrjuje, zakasnelim pastorjem.

Na njih ustnicah je cenena slika mimohoda.

Tega se ni moč navaditi, navadiš se kvečjemu, da si menjalec posoljenih dogodkov.

Čakaš

da si še vedno kameleon sredi črede kameleonov, ki ima normalen utrip, kjer se tvoja beseda porazgubi. Odnos jo previdno zavito (z zlagano pieteto)

kakor smet, skrivajoč jo pred resnično neidentificiranimi

silhuetami.

V prostor pridro veseljaki izsušenih goleni in vse polno jih je, ti pa se drenjaš med njimi kakor med svojci.

In čisto počasi razpredaš nek neopredeljen — sistem.

odnosi II

Bodi dobrodošel prišlec, zato ker si živ.

Ko vse utone prideš in zanetiš ogenj sredi vetra, ki razjeda ustnice straham in se odpraviš mračen preko sobane.

Zdi se, kakor da je gostije konec.

Nikogar ni, ki bi šel s teboj

(nihče ti ne izvotli bolečine)

na poti blebečejo zgodbo, izgnano iz raja, kar tako iz kratkočasja.

(kako si tuj)

Zoperstavi se medlim stopinjam, ki jih je moč zapreti preko noči v dlan in čakati.

Popotnik...

Sporočí, naj mi ne zameri, če sem sredi parade zadremal. Zgodilo se je nekje na robu med vami in menoj

„VSEENO JIM JE...“

Prav gotovo je eden izmed znakov človekovega dozorevanja tudi razčlenjevanje in ugotavljanje svojega odnosa do obstoječega sveta. Še prav posebno zanimivo pa je ugotoviti, kakšno stališče do družbe zavzema socialno in moralno ogrožena mladina, ki je v preteklosti že izpričala tak svoj odnos z dejanji, s katerimi se družba ne strinja.

Tak poizkus razčlenitve osebnih stališč do obstoječega sveta smo naredili tudi med dekletí Dekliškega vzgajališča v Višnji gori. Naloga ni imela raziskovalnih težav, saj je enostavno sovpadala s poukom slovenskega jezika na tamkajšnji šoli, ter ji vsled tega ne moremo pripisati kakršnih koli pomembnejših zaključkov. Zajela je komaj eno devetino deklet — sedem po številu. Te bodo letos odpuščene, če uspešno zaključijo vajensko šolo z izpitom, in seveda če bodo izpolnjeni še drugi, objektivni pogoji (služba, stanovanje). Morda omenimo še to, da se giblje povprečna stopnja inteligenčne razvitosti med slabim in normalnim povprečjem po Wechsler-Bellevueju z marginalijo, ki je ne smemo prezreti, da so več ali manj vsa dekleta tudi precej čustveno motena, kar občutno vpliva na intelektualno sposobnost. Stare so od 17 do 18 let, ter se že vse nahajajo v zavodu dve leti, kar je opaziti tudi v njihovih odgovorih, ki so si precej slična. Specifično okolje, v katerem prežive nekaj let, jih brez dvoma porine v nek določen kalup reagiranja, kar lahko preprosto in poenostavljeno imenujemo samoobramba. Večina od vseh deklet, ki pridejo v Višnjo goro, so namreč prepričana, da je vzrok njihovega bivanja v zavodu maščevanje družbe (staršev, šole in drugih), da se jih hočejo znebiti, ter jih že samo to dejstvo poriva v konfliktno situacijo, ki zelo otežkočajo prevzgojno delo. Šele tedaj ko nam bo uspelo deklet prepričati, da bivanje v zavodu ne pomeni maščevanje nad njo, šele tedaj bomo lahko rekli, da so postavljeni temelji za prevzgojo...

Sicer pa poglejmo, kakšni so njihovi odgovori. Naslov je zelo preprost: »Moje mnenje o odraslih ljudeh«.

»Mladi ljudje si o odraslih ustvarjamo različna mnenja. Dostikrat se nam zdi, da v kakšnem pogledu nimajo prav, da so starokopitni, neživljenjski, ali pa da nas nočejo razumeti. Me dekleta, ki smo tu v zavodu, si ustvarjamo drugačno mnenje o odraslih ljudeh kot mladina, ki tega življenja ne pozna. Upam si trditi, da nas večina ljudi noče razumeti. ČEPRAV SO ŽATO POKLICANI (podčrtala BB). Nikoli jim ni prav, če se mladina želi kdaj sprostiti, če je lahkomišelná...«

»Moje mnenje o odraslih ljudeh je povsem negativno. Kljub temu, da vem, da sem morda prestroga, tega mnenja ne morem spremeniti. Če bi rekla, da so mi odrasli ljudje všeč, bi lagala. Sicer pa kaže, da laž ni tako huda stvar, SAJ TOLIKO ODRASLIH LJUDI LAŽE. (podčrtala B.B.) Vsak pogovor z zrelim človekom se mi zdi nepomemben, nerealen... Mislím, da nas starejši ljudje nočejo razumeti, kajti naše zabave jim že presedajo. Toda vse naše življenje pa se sestoji iz ene same želje po zabavi... kdo bi zato mislil na stvarnost, in odrasli ljudje z njihovimi večnimi očitki so tako daleč — zato si jih ne moremo stavljati za vzgled...«

»Odrasli ljudje so po mojem mnenju preveč starokopitni. Preveč strogo postopajo z nami. Mislíjo namreč, da živijo v času, ko so bili še oni mladi. Takrat so se dekleta bala in bilo jih je sram, če so šle same po cesti ali s fantom. Današnja dekleta ne mislíjo na sramoto. VSE JIM JE VSEENO, kaj odrasli ljudje mislíjo o njih. Seveda pa se jim s tem zelo zameri. Odrasli ljudje nam dajejo nasvete, katerih mi ne upoštevamo, čeprav bi nam koristili. Oni se pri tem, ker mi ne vzamemo resno, zelo razjezijo in so tudi hitro užaljeni. Toda tudi odpuste nam, ČE JIH PROSIMO ZA ODPUSČANJE (podčrtala B.B.) Če pa bi me vprašali, konkretno, kaj mislim o kom tu ali izven zavoda, bi lahko napisala mnogo več...«

»Mladina vidi v odraslih ljudeh zgolj oviro, prepreko proti njihovemu mišljenju... Mladi iščemo svoje IDEALE V HULIGANIH, PEVCIH, FILMSKIH (podčrtala B.B.). In ravno tu je sporna točka, vendar tudi pride večkrat do sporov. Ko bi se znala pretvarjati, kot se znajo odrasli. V takih trenutkih naredim kaj usodnega, kar se ne da več popraviti. V marsikateri družini pride do sporov med hčerjo, materjo in očetom. Kjer je sin, je to nekaj drugega. Dekle pa je bolj potrebno pozornosti staršev, da ne zaide na slaba pota. Vendar je razumevanje v družini redko, zelo redko...«

»Prevladuje splošno mnenje, da so odrasli starokopitni, krivični, da nas sploh ne razumejo. Njihovi razumni nazorí se nam zdijo ovira za življenje, kakršnega si mi predstavljamo, kajti za nas pomeni beseda življenje, SVET GLASBE, PLESA IN UDOBJA (podčrtala B.B.) In ravno tu je sporna točka, vendar pa mislim, da takšno življenje le ni tako slabo, da bi ne moglo pripeljati do nekega v redu konca... Če bi se opredelila na posameznike, bi lahko napisala kaj bolj določnega. Omenila pa bi rada le še tiste najstarejše, dobrodušne stare ljudi, ki jim pravimo dedek in babica. To so ljudje, ki jih imam najrajši. Sodeč po svoji stari mami znajo biti mnogo bolj razumevajoči kot starši sami za svoje otroke... morda to razumevanje izhaja ravno iz nemoči, ki so jo oni v enaki meri deležni kot mi...«

»Veliko, preveliko ima mlad človek mnenj o odraslih ljudeh. Oni nam dajejo pravilne in pametne nasvete, ki pa se jih povečini ne držimo, ker jih smatramo za starokopitneže, ki nas nočejo razumeti, ker nočejo razumeti, kaj nam pomenijo zabava, glasba, ples, film. Na splošno nam ne ugaja njihovo besedičenje... Vso vzgojo se naučimo od odraslih. Pregovori pravi: »Kakršna mati takšna hči. A to ni resnica. Oče in mati lahko pravilno vzgajata svojega sina ali hčer. A sin in hči odklanjata njune nasvete toliko časa, da je prepozno... Imamo pa ljudi, ki preveč črno gledajo na mladino. Po njihovem mnenju je vsa pokvarjena, gledajo nanjo kot na črno ovco. Jaz imam dom, očeta in mamo. Oba sta dovolj hudega pretrpela v življenju. Večkrat sta mi pametno svetovala. TO SVETOVANJE PA JE BILO VČASIH PREMILO, VČASIH PREOSTRO, DA SLOH NISEM VEDELA PRI ČEM SEM (podčrtala B.B.). Zazdelo se mi je, da oče sploh noče razumeti mladega človeka,

da noče razumeti svoje hčere... Veliko nas je v tem domu in vsaka ima svojo usodo. Kmalu bomo stopile v življenje, hočem reči, da bomo odšle iz zavoda. Počutili se bomo odrasle, čeprav smo v bistvu še otroci. Končno bomo enakopravne ljudem, ki niso nikoli živeli pod to streho, vsaj na to nekateri gledajo tako ponižujoče. Kljub temu, da imam bolj slabo mnenje o odraslih ljudeh vem, da jih bomo potrebovale, njihove nasvete, njihovo pomoč. Zato moramo spoštovati odraslega človeka, jim biti hvaležne, čeprav tega vedno ne zaslužijo, ter jim z drobnimi dejanji vračati vse tisto, kar nam dajejo.«

»Včasih premišlujem o odraslih ljudeh in spreminjam svoja mnenja o njih. Rekla bi, da so starokopitni. Mnenja sem, da mora biti poklic odraslega človeka glavna točka, po kateri ga cenim. Nekaj mora pomeniti, njegova funkcija ne more biti le »živim od danes do jutri«. Biti mora vztrajen in skratka, kamorkoli se obrne spoštovan in zaželen... Če pogledamo trenutno mišljenje mladine o odraslih ljudeh je zelo kritično, nespodobno in nevhaležno. Vendar tako je. Sicer pa sami tudi ne vemo, kaj hočemo. Naše matere, očetje in drugi so trpeli, mi trpljenja ne poznamo...«

Barbara Brecej

PRIMER MOSKOVSKEGA ŠTUDENTA ŽENJE BELOVA

V 4. številki mednarodnega študentskega lista The Student je objavljeno pismo študentske zveze Malte sovjetskemu premieru Kosiginu. V pismu, ki ga tu posredujemo, maltska študentska zveza protestira proti odločitvi oblasti, ki so sovjetskega študenta Ženjo Belova poslale na kliniko za duševno bolne. Študentje univerze na Malti so pred časom izvedeli za primer Ženje Belova, moskovskega študenta, ki so ga poslali na kliniko za duševno bolne.

Sporočeno nam je bilo, da je tovariš Belov kritiziral notranjo politiko vaše vlade in to nam je vzbudilo sum, da je sklicevanje na kliniko za duševno bolne samo političen ukrep.

Ugled sovjetske vlade se je v zadnjih letih močno povečal z vašim konkretnim premikanjem za dosego razumevanja in miru med narodi vsega sveta. Vaša mirovna pobuda za Taškent nas je na primer prepričala o vaših zelo dobrih namelih.

Vzpodbujeni s tem zaupanjem skromno apeliramo na vas kot premiera Sovejske zveze, da pomirite dvome, ki so nastali okoli primera tovariša Beloval Zeleli bi, da bi psihiatr z mednarodnim priznanjem lahko preiskal tovariša Belova. Naravno pričakujemo, da bo tovariš Belov odpusčen iz klinike za duševne bolne, če bodo psihiatrove ugotovitve negativne.

Prosimo, sprejmite naše najboljše želje.

Raymond Vassallo
podpredsednik za mednarodne zadeve
Študentski svet — Malta
(po — The Student — April 1966)

OBVESTILO

Študentski tabor Ankarán obvešča vse študente, ki želijo preživeti letošnje počitnice v Ankaranu, da bo letos tabor odprt od 1. julija do 31. avgusta 1966.

Tabor ima ležišča v šotorih in lesenih hišicah. Cena enodnevnega bivanja za študente v šotorih je 15 N din, v hišicah pa 17 N din za osebo. Možnost letovanja v taboru imajo tudi tuji študenti in ostali gosti, in sicer za 20 N din v šotorih in 23 N din v hišicah.

Vse podrobnejše informacije kakor tudi rezervacije lahko dobite na upravi tabora ob torških in četrtkih od 11. do 13. ure na Trgu revolucije 1/I, soba štev. 56. UPRAVA

(nadaljevanje s 3. strani)

sodelovanje v samem delu. Vse to približuje umsko in fizično delo postopni odstranitvi konfliktnih razlik. Dokler pa to ni popolnoma realizirano, inteligentna kot sloj ne nastopa kot vodilna množična družbena sila, ki bi lahko po svojih heterogenih interesih usmerjala in organizirala sistem družbenih odnosov. Če pa se konfliktna razlika presega s celovitejšim delom, izgineva tudi slojevske težnje po posebni vodilni vlogi s samim ustvarjanjem in posredovanjem idej in preraščajo v težnje po enakopravnem sodelovanju vseh ljudi v vseh družbenih odnosih. Toliko bolj se lahko takšni deli inteligence vključujejo med vodilne sile delavskega razreda za uresničevanje brezrazrednih odnosov.

V današnji fazi boja za dosledno samoupravljanje nam ne koristi nobeno zamolčevanje protislovij in težav: z njim ne bi pritegovali »vse inteligence«, še najmanj pa njenih najnaprednejših sil. Odrpt boj mnenj edini lahko izključi metode sumničenja in apriorističnega obsojanja. Človeških potreb, interesov, usmerjenosti karakterja in intelekta ne moremo spreminjati z direktnim zavestnim učinkovanjem, temveč le preko spreminjanja objektivnih pogojev dela in odnosov v delu. Le te pa lahko spreminjamo ljudje, kakršni smo! Moramo in moremo pa zavestno zelo pospeševati razvoj pozitivnih in ovirati razvoj negativnih lastnosti in teženj, predvsem z metodami neposrednega množičnega boja v organiziranju vseh odnosov.

Zato je treba najbolj zaostri metode za tiste odnose, za katere so pogoji množični dani: odgovornost na vseh nivojih za dosledno javnost vseh političnih in drugih družbenih (tudi strokovnih) funkcij; posebej pa še odgovornost za dosledno spoštovanje učinkovitosti dela ne samo za delitev dohodka, temveč predvsem za strokovno organizacijo dela samega.

V te probleme je treba usmeriti tudi znanstveno-raziskovalno delo s čim bolj kompleksnimi modeli, ki omogočajo tudi teoretično analizo in posplošitve.

LOJZE SKOK

O KOMENTARJIH NA TEZE

Naj dodam še nekaj misli o vrsti vprašanj, ki so v tezah obravnavana. Predvsem bom skušal razpravljati o tistih stališčih v tezah, ki so se že v razpravi pokazala kot ne dovolj jasna, neprecizna in ki so sprožila največ čisto kontradiktornih komentarjev.

Naj takoj poudarim, da ni bil namen niti univerzitetnega komiteja niti sestavljalcev tez, da bi s tem, ko smo podali neko skrajšano skico definicije o inteligenci kot sloju, želeli ponovno obujati razprave o nekakšni tragični usodi inteligence ali podobno. Ali pa podpirati kakršnekoli tendence v smeri cehovske obrambe izobraženstva kot sloja v obrambo kakršnih koli njenih materialnih ali drugih interesov, posebno še, ker nam je jasno, da zaradi notranje heterogenosti tega sloja praktično ni mogoče govoriti o kateremkoli njenem enotnem interesu. Dalje smo želeli napraviti konec impresionističnim razpravam ter vzpodbuditi empirične in znanstvene raziskave problema. Materialni interesi izobraženstva (ne slojevski) so rešljivi samo v doslednem uresničevanju nagrajevanja po delu v vseh sferah družbe; kljub temu, da se le-to čisto odvíja tudi ob subjektivnem odporu izobraženstva samega.

Dalje moramo poudariti, da v tezah ni dovolj jasno eksplicirana razlika med izobraženstvom kot slojem in pozicijo intelektualca, ustvarjalca itd. kot posameznika. Zato smatram za potrebno, da ponovno poudarim, da je definicija izobraženstva kot sloja povzetek Marxove misli o njenem socialnem položaju. Izobraženec prodaja svojo duševno delovno sposobnost prav tako kot mezdni fizični delavec, torej je zato del delavskega razreda.

Seveda pa je jasno, da ta socialna pozicija ne vključuje tudi dejstva, da bi bilo izobraženstvo enoveljavno in v vsakem položaju tudi najzavestnejši del (ali kakorkoli se že to označuje) delavskega razreda. Glede na to, da je nosilec znanja v človeški družbi, je nujno nosilec tudi vseh in vsakršnih tendenc, miselnih tokov in tendenc konkretne družbene strukture, razreda, časa itd.

Naj ilustriram: Intelektualci so se kot del delavskega razreda zavestno vključevali v borbo tega zgodovinsko najnaprednejšega razreda ter s tem razumljivo bili na čelu borbe za progres (to je tudi najpomembnejša misel Gramscija, ki je pisal, da inteligentna lahko realizira zgodovinsko vodilno vlogo le v toliko, v kolikor jo realizira skupno z delavskim razredom kot njen del). Prav tako pa izobraženci zavestno nudijo svoje (lahko tudi najvišje) duševne sposobnosti za graditev družbenega položaja najmračnejših sil konservativizma ali reakcije.

Kot primer naj zopet navedem dejstvo, da so osnovni nosilci religioznega indoktriniranja najširših ljudskih množic v smislu takega in prav takega verovanja, kakršno je npr. verovanje neke konkretne cerkve, visoko izobraženi in vzgojeni intelektualci, ne pa neizobraženci ali polizobraženci. To naj bo tudi praktičen primer — žal zopet negativističen — kako pomembno je in kakšne sadove lahko daje zavestno in brezrezervno angažiranje izobraženca — intelektualca v družbenih tokovih v okviru in interesu raznih družbenih grup in razredov.

Da si izobraženci po pravilu lažje služijo kruh in to po navadi večji kos kruha in dalje, da se lahko vključujejo v gibanja revnih in lačnih delovnih množic, ali pa, da se vdinjajo vladajočim razredom — ponekod je to sploh pot za vključevanje v posedujoče razrede — zamegljuje njihov osnovni, socialni ter družbeni status.

Ilustracij v tem smislu bi lahko še našli. Vse to pa moramo upoštevati, da bi pravilno razlikovali

položaj izobraženca — intelektualca v družbi. Torej položaj izobraženstva kot sloja v bistvu najmanj vpliva na konkretno družbeno, nazorsko in politično orientacijo vsakega posameznega njegovega člana. Zato je tudi nedopustno šteti ustvarjalnost ter snujočo misel izrecno samo v monopol izobraženstva, ker bi nas to lahko takoj pripeljalo do tega, da pripišemo inteligenci vodilno in izvedno vlogo v družbi kot sestavniku vsega znanja, resnice, misli, napredka itd.

Izkušnje iz preteklosti nas tudi uče, da je zamegljevanje oziroma zamenjavanje teh dveh osnovnih dejstev, o katerih sem pravkar razpravljal, vodilo do zahtev po prav taki vlogi inteligence kot sloja, ki seveda ni uresničljiva drugače, kakor v večpartijskem sistemu oziroma v uveljavitvi njene paternalistične pozicije v družbi. Vse to smo pa že odklonili.

PETER KLINAR

HETEROGENA STRUKTURA INTELIGENCE

Že za označevanje inteligence kot sloja v socialistični družbi klasične opredelitve ne zadoščajo. Zaradi spremenjene razredne strukture, v kateri se dejansko skoraj povsem eliminira eksploatacijski razred, ne moremo več opredeljevati vloge inteligence kot vmesnega sloja, ki je med obema osnovnima razredoma. Vendar pa velja tudi za inteligenco v socializmu, da je ta sloj izredno heterogen in gibljiv, saj se razteza od delovnega ljudstva odnosno delavskega razreda v širšem smislu (katerega sestavni del je) preko svobodnih poklicev do vodstvenih gospodarskih ter političnih slojev itd. Strukturiranost inteligence je odvisna predvsem od kvalifikacij ali izobrazbe in funkcije v družbeni dejavnosti, diferenciacijo pa pogojuje tudi sistem delitve znotraj inteligence. Heterogena struktura inteligence povzroča notranja nasprotja med plastmi inteligence.

Naloga teoretičnega in empiričnega raziskovanja je proučiti strukturo sloja inteligence ne nazadnje tudi zato, da se lahko vodi določena politika do tega sloja. Postavimo lahko nekatere hipoteze, pri katerih se omejujemo na sloj inteligence (imenujemo jo delovno inteligenco), ki je sestavni del delovnega ljudstva. Menimo, da ta sloj ne more biti v konfliktu z delavskim razredom zaradi pretežno istih interesov, podobnega družbi položaja itd. Pri tem seveda ne zanikamo možnosti, da med delovno inteligenco in delavskim razredom ne more priti do posameznih nasprotij. Delovni inteligenci lahko pripisujemo: kreativnost, kritičnost, znanje, aktivnost v družbenem življenju in zaradi teh karakteristik tudi primerno družbeno odgovornost. Sodimo, da delovna inteligentca v družbenem življenju nima vedno odgovarjajoče družbene vloge (primerne zasedbe številnih delovnih mest v delovnih organizacijah in drugje — na vseh nivojih v Sloveniji ipd.) in da je družbeni razvoj močno odvisen od tega, da delovni inteligenci zagotovimo takšno vlogo, kot ji gre. S tem je povezan tudi demokratični in strokovni postopek pri sprejemanju političnih odločitev v globalnih in parcialnih družbenih procesih in to v vseh fazah formiranja politike. Pomembna se nam zdi zlasti vloga inteligence v tako imenovanih pripravljalnih dejavnostih. Delovna inteligentca — če ji je zagotovljena takšna vloga — je lahko skupaj z delavskim razredom učinkovit dejavnik v boju proti birokratizmu. Lahko pride do konflikta med delovno inteligenco in vodstvenimi sloji, ki ga je treba reševati v korist demokratičnega in strokovnega sprejemanja družbenopolitičnih odločitev.

Empirični podatki pričajo o kvantitativnem povečanju intelektualnih delavcev in o tem, da smo po osvojitvi dobili med njimi nekatere nove kategorije. Vendar dosežani razvoj na področju družboslovja še ni izoblikoval profilov, ki bi odgovarjali našim samoupravnim odnosom. Še vse preveč imamo klasičnih profilov na področju družbenih znanosti, pri tem pa se sociologi in politologi srečujejo z vrsto nerazumevanj in težavami, čeprav so ti strokovnjaki po svetu že uveljavljeni in priznani. Težave pri teh družboslovnih panogah in strokovnjakih so: nepriznavanje stroke, težave pri izobraževanju in zaposlovanju, nezadostno uporabljanje rezultatov empiričnih raziskav v praksi itd.

SPOMENKA HRIBAR

BLAGOVNI ODNOSI-SAMOUPRAVLJANJE

O problemu blagovni odnosi nasproti samoupravljanju je več tez, »teoretičnih« in praktičnih, ki kot akcije predhodnim slede. Ena teza, prikazana shematično, se glasi: blagovni odnosi so nujnost, izven njih ni ničesar; ekonomski zakoni so nujnost, enaka prirodnim zakonom in nanje je zatorej treba enostavno pristajati. Druga teza: samoupravljanje kot področje človekove svobode... Krepimo zato samoupravljanje. Na prvo tezo se neposredno logično navezuje druga: borimo se proti človeški naravi, ker je ta slaba itd. (teza implicitno zahteva etastični paternalizem, blagega in vsevednega očeta, ki skrbi za slabo naravo ljudi) in druga: ker je samoupravljanje področje človekove svobode, svobodnejših človeških odnosov, kupimo samoupravljanje, spreminjamo odnose med ljudmi oziroma vse, kar te odnose pogojuje. Politične akcije, zasnovane na obeh tezah hkrati, so

prisotne v našem družbenem prostoru. Ne le, da različni posamezniki in politiki zastopajo vsak svojo tezo oziroma razrešitev tega odnosa, blagovni odnosi ali natančneje — ekonomski zakoni — samoupravljanje, ampak da celo en posameznik ali politik sam zastopa nkrat obe tezi.

Toda, tezi si nasprotujeta ali boljše odnos med njima, odnos, ekonomski zakoni (nujnost) — samoupravljanje (svoboda) pri nas še ni dobil teoretične razrešitve. Zakaj če so ekonomski zakoni enaki prirodni nujnosti, potem samoupravljanje predstavlja del tega nujnega ekonomskega mehanizma in vprašanje je, kakšno more biti potemtakem področje človekove svobode oziroma kakšna svoboda je to? Če pa je dejansko samoupravljanje področje človekove svobode, potem je treba teoretično prikazati, v kolikšni meri je neodvisno od ekonomskih zakonov (če je sploh neodvisno). Od razrešitve tega vprašanja je odvisen tudi odgovor, ali lahko postopke samoupravnih organov, ki temelje na ekonomskem izračunu, ocenjujemo kot moralni problem ali ne itd.

Alternativa je torej: ali ekonomski zakon (zakon vrednosti) kreira samoupravljanje ali samoupravljanje kreira ekonomske zakone. Dasi je lahko odgovor: dialektično, eno kreira drugo in obratno, se vprašanje, gledano v perspektivi razvoja in rezultata lahko reducira na alternativni tezi.

Teoretičnega odgovora v alternativno postavljene vprašanja ni in mogoče je tudi to del čisto negotovih političnih akcij in nejasnosti. Razrešitev tega problema bi namreč dala tudi odgovor na vprašanje: kakšno akcijo in čemu sploh akcija: ali spreminjati naravo človeka ali spreminjati pogoje — spremembo odnosov in s tem odnose same ali pa morja oboje in v kolikšnem razmerju. Vprašanje je tudi, kako in kdo; toda to je že drug problem.

S takšnim vprašanjem ki po značaju samam zahteva razrešitev za ekonomiste, sociologe, filozofe se ukvarja je malokdo in še to največkrat kot posameznik. Problem pa se sicer nemalokrat izraža v političnem voluntarizmu, izhajajoč zdaj iz ene zdaj iz druge teze ali iz obeh hkrati, ne da bi se odnos sam domislil.

Takšen problem bi morali reševati strokovnjaki omenjenih in drugih strok, toda pri nas ne govorimo o povezovanju med inštituti ter prepletanju in oplajanju strok, ampak se posamezni inštituti mukoma rinejo sami naprej, ker ni sredstev. Na vprašanje in anketi (ki smo jo izvedli med komunisti ljubljanske univerze žal še ni vseh rezultatov tako anketa, izvedena med profesorji, še sploh ni obdelana), kaj je vzrok za slabe ali omejene pogoje znanstvenoraziskovalnega dela, je približno 40 odgovorov (študentov) takih: naša družbena praksa ne stremi po rezultatih znanosti. Postavlja se vprašanje, kdo (zakaj) so tisti, ki »ugotavljajo potrebe prakse« in ki ugotavljajo, da potreb ni, kar je razvidno iz težav, v katerih so znanstvene institucije, znanstvenoraziskovalno delo sploh v svojem prizadevanju po znanstvenoraziskovalnem delu, ki temelji na ugotovitvi, da »praksa potrebuje rezultate znanosti«. Kdo ima prav?

Iz teoretične razrešitve vprašanja, kakšen je odnos med ekonomskimi zakoni in samoupravljanjem, bi bila nakazane tudi pot razreševanja vprašanja: kakšna naj bi bila ZKJ, in kako naj bi dosegla v pogojih samoupravljanja svoj »čemu« in čemu sploh. O tem vprašanju kakšna naj bi bila vloga ZK, dajejo anketni odgovori sliko precejšnje dezorientacije. Toda teoretičnih in empiričnih raziskav o tem problemu je premalo; ni naročnikov, ni družbenega interesa, torej tudi ni problema. (?) Toda iz odgovorov na anketno vprašanje, kakšna je vloga ZK, je že na prvi pogled razvidno, da deklarirane izjave in ugotovitve kot tudi deklarirane kritike niso dovolj.

Žal ni časa, da bi potrebnost teh in drugih raziskav bolje utemeljila.

DIMITRIJ RUPEL

ZA AVTENTIČNI POLOŽAJ

Danes smo na konferenci večkrat slišali o kritičnosti. Ta beseda se vse pogosteje uporablja in je že postala neke vrste standard, po katerem se je treba javnati. Ko preiščujem o takšnih mimobežnih izjavah (saj bi že težko našli koga, ki ni kritičen) se mi zdi, da sem znotraj nekega hermetičnega kroga. Kajti ne samo, da smo kritični do nekaterih pojavov, ampak smo kritični celo do kritičnosti. In sam poskušam biti kritičen do nje in ne izvemam možnosti, da je nekdo kritičen do moje kritičnosti. Takšna abundanca kritičnosti mi nekaj govori. Govori mi, da z njo nekaj ni v redu. Tudi spraševanje o položaju inteligence mi nekaj govori: da s tem položajem nekaj ni v redu, da je nejasen, morda slab itd.

Vse pogosteje so dobrohotno razpoložena do kritičnosti tudi politična vodstva. Govore, da je prav, če jih kritiziramo, da je prav, če jih kličemo na odgovornost. Takšna legalizacija kritičnosti pa je dejansko razorožitev družbene kritike. To je indoktrinacija dvoma. Indoktrinacija dvoma pa je zelo podobna indoktrinaciji vere; medtem ko je le-ta fasada resničnih družbenih odnosov, je prva fasada demokracije.

Prepričan sem, da je kritičnost potrebna, da je potrebno trganje pajčolanov in pajčevin, da je potrebno (posebej še v ZK) odkrivanje nepravilnosti. Vendar je družbena kritika v položaju indoktriniranega dvoma v stiski.

Marx je neke v Kapitalu zapisal, da bo verski odsev sveta ostal vse dotlej, dokler ne bomo strgali koprene z obraza fetišiziranim družbenim odnosom in jih regenerirali v odnose med tovariši. Mislim, da je danes vsepovsod preveč fetišev, preveč mitov, ki jih zaradi bojzani pred sankcijami ali pa zaradi avtomatične vključenosti v strukturo konstruktivizma ne razkrivamo. To bojazen in ta avtomatizem bi morali razbiti. To se mi zdi temeljni problem.

V zadnjem času so postale zelo aktualne črne gradnje in to predvsem po zaslugi odgovornih organov, ki skušajo z odločnimi ukrepi omejiti in preprečiti to precej razširjeno gradbeno zvrst. Miniranje v Godešiču še ni utonilo v pozabo, precej pa ga v zadnjem času spominjajo (vendar precej ponesrečeno) v Spodnji in Zgornji Hudinji pri Celju. Zanimivo pa je, da v tem primeru ne grozijo skupščinski organi ampak prebivalci sami. V čem se torej kaže problem?

Konec lanskega leta je bil v prostorih krajevne skupnosti Gaberje-Hudinja razgrnjen zazidalni načrt za omenjeno področje. Na spornem področju je bila v začetku predvidena gradnja treh stanovanjskih blokov in treh stolpčev, zato so prebivalci s predlogom ureditvenega načrta stanovanjske soseske Hudinja v glavnem soglašali. Ker so stanovanjske razmere sezonske delovne sile v Celju zelo neurejene, je Občinska skupščina v Celju na emi svojih sej priporočila delovnim organizacijam, naj sezonskim delavcem omogočijo normalne stanovanjske pogoje. Na podlagi tega priporočila je gradbeno podjetje »Gradis« za prosilo za gradbeno dovoljenje ter lokacijo za gradnjo samskega doma. Svet za gradbene, urbanistične, komunalne in stanovanjske zadeve pri Občinski skupščini v Celju je v soglasju z republiškim urbanističnim inšpektorjem izdal gradbeno dovoljenje in lokacijsko odločbo. Po tej lokacijski odločbi naj bi podjetje »Gradis« gradilo samski dom namesto enega od treh stanovanjskih blokov, katerih gradnja je bila prvotno predvidena na zazidalnem okolišju na Spodnji Hudinji. Občinska skupščina oziroma Svet za urbanizem se o omenjeni lokaciji ni posvetovala z okoliškimi prebivalci, niti s pedagogom ali sociologom. Podjetje »Gradis« je pričelo z zemeljskimi pripravljalnimi deli za gradnjo samskega doma, ko so za lokacijo zvedeli prebivalci s tega področja. Niso se strinjali z gradnjo in so proti njej protestirali. Zakaj so prebivalci Hudinje protestirali proti gradnji samskega doma v njihovem okolišju?

V Skofji vasi pri Celju je na kmetijskem posestvu zaposlena skupina sezonskih delavcev iz naših južnih republik. Ti delavci terorizirajo prebivalstvo in pred kratkim so nekega človeka ubili, nekaj pa so jih v raznih pretepih hudo ranili. Poleg tega v večernih urah nadlegujejo predvsem ženske, da si le-te skoraj ne upajo več na cesto. Na hudinjski osemletki, ki slovi po enem najlepše urejenih planetarijev v Jugoslaviji, so omenjeni ljudje polomili precej sadik in napravili občutno škodo, poleg tega pa razni amoralni izpadi teh ljudi na javnih prostorih niso nobena redkost. Zanimivo je, da ljudje prestopnikov ne upajo ovaditi, ker se baje bojijo za lastna življenja. Tudi od drugod je znanih precej primerov, da so predvsem sezonci iz južnih republik kaj hitro pripravljani na obračun z nožem.

Okrog prostora, kjer naj bi gradili samski dom (sezonski delavci so po večini samci) so pristojni organi izdali že mnogo lokacijskih dovoljenj za gradnjo individualnih hišic in investitorji teh gradenj se glede na zgoraj opisane izpade opravičeno bojijo, da zaradi nekaterih razboritih samcev ne bodo imeli miru. Poleg tega je to bojazen prav gotovo še povečala dejstva »pravilnika« »Gradisa«, ki je v neki privatni delnici predlagal, naj prebivalci en kilometer okrog samskega doma podrejo vse hiše ter se odselijo drugam, kjer pa bo ostal, naj si kupi hudega psa, perilo pa naj iz varnostnih razlogov suši v prvem nadstropju ali pa se višje. Vendar to po izjavi nekaterih ni

„ČRNA GRADNJA“ OBČINSKE SKUPŠČINE

glavni razlog za nesoglasje prebivalcev z gradnjo. Prebivalci Hudinje se sklicujejo na strokovno mnenje profesorja Lešnika, ki je do te gradnje odklonilno, poleg tega pa tudi na to, da v prvotnem ureditvenem načrtu ni bila predvidena gradnja samskega doma. V bližini bodočega samskega doma je tudi šola, zato lokacija doma ni najbolj primerna, kar je izjavilo tudi pedagoško osebje osemletke. Samski dom bi bil precej oddaljen od Celja, zato njegovi prebivalci ne bi imeli možnosti za kakršnokoli kulturno ali sportno izživljanje, ker v bližnji okolici ni primernih tovrstnih objektov. Zaradi oddaljenosti od Celja bi se pojavil tudi problem prehrane stanovalcev samskega doma.

Te in še nekatere druge argumente so prebivalci Hudinje navedli proti gradnji samskega doma v svoji pritožbi na Republiški svet za urbanizacijo. Vendar je to že druga jaza v sporu okrog gradnje samskega doma na Hudinji.

Takoj, ko se je zvedelo, da gradbeno podjetje »Gradis« gradi samski dom, so prebivalci Hudinje zahtevali sklicanje izrednega sestanka podružnične organizacije SZDL. Prvič so za tako akcijo najeli letalo celjskega Aerokluba, s pomočjo katerega so raztrosili nabila za ta sestanek. Odziv prebivalstva je bil zelo velik, saj se je na sestanku zbralo 162 Hudinjčanov (za primerjavo naj povem, da je bilo na rednih sestankih navzočih manj kot tretjina omenjenega števila prebivalcev Hudinje). Sprejeli so sklep za ustavitev gradnje samskega doma ter ga posredovali pristojnim organom. Izvolili so tudi svojega predstavnika, ki naj bi jih zastopal v celotni zadevi. Občinska skupščina je na to proučila vse protiangumentne in končno sklenila, da se z gradnjo samskega doma nadaljuje. Prebivalci Hudinje se s tem sklepom seveda niso strinjali, odklonilno stališče do gradnje samskega doma pa je zavzel tudi krajevni odbor SZDL in Krajevna skupnost Gaberje-Hudinja. Svet za gradbene, urbanistične, komunalne in stanovanjske zadeve je ponovno proučil stališča prebivalcev, krajevnega odbora SZDL in Krajevne skupnosti, vendar je zahtevalo le-teh organel ter dovolil nadaljevanje gradnje samskega doma. Hudinjčani in oba krajevna organa so bili seveda zelo ogorčeni, zato so napisali že omenjeno pritožbo na Republiški svet za urbanizem, zraven pa so priložili okrog štiri sto podpisov volilcev iz okrožnih volilnih enot (vseh volilcev je le nekaj več). Republiški svet za urbanizem pritožbe še ni obravnaval, občinski pa je sprejel naslednja stališča in zaključke:

1. V predlogu ureditvenega načrta stanovanjske soseske Hudinja, ki je v trimesečni razgrnitvi, dejansko ni bilo navedeno, da gre na predmetni lokaciji za samski dom, temveč je bilo samo napisano, da bo tu stanovanjski blok. To ni v nasprotju s prakso v urbanističnem načrtovanju in v tem pogledu ni nobene odstopa, saj gre za stanovanjski objekt.

2. Pri zadnji lokaciji za ta samski dom ni sode-

loval niti pedagog niti psiholog. Sodelovanje teh strokovnjakov pri takih lokacijah ni v praksi, kajti ti strokovnjaki sodelujejo pri lokacijah samo tedaj, kadar gre za objekte vzgojno varstvenih ustanov, šol in podobno. Tudi v tem pogledu ni nobene napake v postopku.

3. Lokacija ni idealna, vendar v pogojih urbanizacije mesta Celja boljše lokacije za samski dom, ki bi bil bližje centra, bližje kulturnih institucij, bližje preskrbovalnih organov ni, posebno pa še zaradi tega, ker ni razpoložljivih gradbenih parcel.

4. Lokacija samskega doma je v centru bodoče stanovanjske soseske Hudinja in po programu izgradnje mesta Celja ne bo dolgo osamljena, saj je postopek za izdajo lokacijskih dovoljenj za tri stolpce v tej soseski že v teku.

Občinski svet za urbanizem je izjavil tudi zaskrbljenost zaradi negativnih pojavov, ki so se v zvezi z lokacijo samskega doma pojavili na terenu Hudinje, posebno še zaradi tega, ker je negativno stališče do gradnje doma zazelo tudi vodstvo krajevnega odbora SZDL in Krajevne skupnosti. In kateri so ti negativni pojavi?

Volilci na Hudinji, pa tudi drugi, so zaradi odločitev Občinske skupščine Celje in njenih organov v zvezi z gradnjo samskega doma precej zrevoltirani. Odbornik tega terena A. B., udeleženec prvih štrajkov in borec NOV je povedal, da ljudje na terenu nočejo več plačevati članarine SZDL. Za vzdušje na Hudinji je značilna tudi njegova izjava, ki jo dobesedno citiram. Dejal je: »Kapitalistom sem v času štrajkov govoril, da bo že se prišel čas, ko bodo tudi delavci imeli besedo, sedaj, ko naj bi bil ta čas pa naša beseda zopet nič ne velja!« Med ljudmi lahko zasledimo tudi razne ekstremistične izjave, da ljudje ne smejo več sami odločati ter da je tako počenjanje občinskih organov pravzaprav diktatura. Ljudje tudi pravijo, da bodo novogradnjo samskega doma razstrelili, tako kot so občinski organi v Skofji Loki črno gradnjo v Godešiču. Člani podružničnega odbora SZDL na Hudinji so soglasno sklenili, da bodo odstopili, pred podobno odločitvijo pa je tudi krajevni odbor SZDL. Vse družbene organizacije na Hudinji so, ali bodo, prenehale z delom in tudi odborniki občinske skupščine iz tega terena bodo po vsej verjetnosti odstopili, kajti nekateri prebivalci grozijo, da bodo s tistimi, ki ne bodo odstopili, fizično obračunali, prav tako pa tudi s tistimi, ki bi prišel pobirat kakršnokoli članarino. Drugo leto bodo na tem področju volitve odbornikov v občinsko skupščino in skoraj gotovo je, da bodo prebivalci Hudinje te volitve bojkotirali. Iz teh dejstev je popolnoma jasno, kakšna je psihoza Hudinjčanov, vprašanje je le, kako se bodo stvari končale.

Znano je, da je bilo v Celju v zadnjem času nekaj afer, ki so razburkale občane. Zadeva z miličnikom Kapunom, »faraon« in partijske kazni, v tisku očitane nepravilnosti v poslovanju uslužbenca UNZ Celje, ki jih pristojni iz nepojasnjenih vzrokov še niso pojasnili in končno spor v zvezi z gradnjo samskega doma na Hudinji. Vse to na ljudi vpliva precej negativno in družbena morala v Celju zelo šepa.

Nujno bi bilo, da bi se pristojni organi učinkoviteje pristopili k reševanju takih in podobnih neprijetnih situacij, ki razburjajo duhove, kajti lahko se zgodi, da občani le ne bodo ostali samo pri svojih grožnjah...

Vladimir Vidmar

„BERLINSKI MODEL“ V NEVARNOSTI?

Protesti zoper ameriško udeležbo v vietnamski vojni so povzročili težavo študentom Zahodnega Berlina. Prizadeli sta obe strani — demonstranti in njihovi nasprotniki. Ko so se konec januarja zbrali nasprotniki vietnamske vojne v študentskem domu tehnične univerze, je eksplozivni zavoj z eksplozivom, Eksplozija ni bila močna in ni povzročila nobene škode. Menda je šlo za z eksplozivom napolnjeno škaflo za piškote; ljudje menijo, da je incident prejšnja posledica slabega obnašanja kot političnega fanatizma.

Vseeno pa tli zažgalna vrstica še tedne po tej eksploziji. V začetku februarja so se hoteli socialistični študentje svobodne univerze (Frei Universität) zbrati na protivnojem zborovanju. Akademski svet je nasprotoval predlogu. Šele po dolgem razgovoru s predstavnikoma študentske organizacije je rektor pristal na zborovanje v veliki predavalnici. Kmalu pa je obžaloval svojo odločitev: anonimni telefonski klic je posvaril najbližjo policijsko postajo pred ponovno eksplozijo. Neugodna situacija je za nekaj časa zmanjšala rektorjev vpliv v univerzitetnih poslojih; večji oddelek policajev je prišel na univerzo, da bi poiskal bombe v veliki dvorani.

Prihod policajev pa je načel potrpežljivost univerzitetnih učiteljev. Eksplozija bombe — mimogrede: krivca niso odkrili — jih je verjetno manj ujezila kot dejstvo, da so policaji morali prekršiti suverenost Univerze in njenih oddelkov. Vietnamsko zborovanje, ki ga je imel v načrtu krog študentov krščanskih demokratov so prepevali. Ti študentje simpatizirajo z Američani. 16. februarja se je sestal akademski svet na posebni seji, na kateri naj bi se interna univerzitetna vietnamska vojna enkrat in za vselej končala.

Odločili so se, da bodo predavalnice svobodne Univerze v bodoče odprte le znanstvenim in kulturnim dogodkom. In obenem na razpolago raznim forumom Univerze; politične manifestacije naj se omejijo le na oba klubska doma študentske organizacije in na univerzitetne restavracije. Predsednik študentskega odbora bi moral sam osebno odgovarjati za red v restavracijah po šesti uri popoldne. Rektor in svet upata, da se tako konflikti med študenti o posameznih političnih dogodkih ne bodo več odražali na univerzi.

Medtem, ko se je svet na svoji seji ukvarjal še z nekaterimi drugimi problemi, so se pred vrati sejne dvorane že zbrali prvi demonstranti: bivši pred-

sedniki študentskega odbora (ASTA) so se združili pod napisom v katerem so obžalovali, da so sploh kdaj bili predsedniki glavnega študentskega odbora na tej univerzi. Njihov naslednik, ki je bil predsednik v času odločitve univerzitetnega sveta, je takoj odstopil z vsemi svojimi sodelavci in je imel že eno uro po tem tiskovno konferenco v svojih prostorih. Ta odločitev, so trdili študentje, je kršitev univerzitetnega statuta. Zato se bodo študentje legalno pritožili zahtodoberlinskemu senatorju za znanost in umetnost. »Berlinski model« svobodne Univerze je v nevarnosti.

V resnici je Berlinski model, ki so ga vpeljali, ko je bila osnovana svobodna univerza, zelo občutljiva zgradba in še vedno brez primere med nemškimi univerzami. Študentje, ki so največ prispevali k osnovanju te univerze, so bili ali izključeni iz univerz v sovjetski okupacijski coni ali pa so se sami umaknili s teh univerz, ker so hoteli študirati v popolni svobodi. Univerzitetni statut posebej upošteva te okoliščine. Študentje so dobili že široke pravice samoupravljanja, obenem pa jim statut omogoča, da pošiljajo svoje izvoljene predstavnike na vse seje univerzitetnih teles, kjer lahko tudi polnopravno glasujejo.

Dan po seji sveta je imel rektor svojo tiskovno konferenco. Izjavil je, da ni govora o ukinjanju študentskih pravic, ki so določene s statutom. Nasprotno: »Rad bi poudaril, da so prostori univerzitetne restavracije tudi prostori Univerze,« je naglasil. Zakoniti položaj študentov pa se je samo izboljšal, saj sami odgovarjajo za prostore restavracije do šestih popoldne. Študentska zveza pa je nasprotovala: univerzitetna restavracija je bila premajhna in neprimerna. Skupina, ki jo je odločitev sveta direktno prizadela ni dolgo ostala sama. Študentski socialni servis, neodvisna zveza, ki skrbi za materialni položaj študentov, je izjavila: jedilnice ne morejo biti na razpolago. Izkazalo se je, da so pravice do restavracije, ki jih je hotel svet zvečer odstopiti študentom, že oddane. Ze precej časa pred temi dogodki je univerza dala restavracije z vsemi pravicami do prostorov na razpolago socialnemu servisu.

Toda nezadovoljstva niso pokazali samo študentje. Profesor Sontheimer, ki ga je svet zadolžil za politično vzgojo in delo na univerzi, je najavil svoj odstop, če odločitev ne bo revidirana. Svet je skušal preprečiti oboje in je profesorja razrešil njegove obveznosti.

Zahodnoberlinski senator za znanost in umetnost je interveniral z namenom, da pomiri položaj. Medtem ko je priporočil študentom, naj ne zaostrejo položaja z nadaljnjimi protestnimi akcijami, je predlagal članom univerzitetnega sveta, naj še enkrat premislijo svojo, v bistvu nasprotno odločitev.

Medtem ko mnogi Berlinčani prerokujejo svoji univerzi zopet nemirni poletni semester, spremljajo predstavniki ASte, ki so zaenkrat ostali na svojih me-

stih, razvoj z določenim zaupanjem. Tokrat menijo predstavniki študentov, je zakon očitno na njihovi strani. Preteklo poletje je že prišlo do določenega nemira, ko je rektor prepovedal politični pogovor s pisateljem Erichom Kubyjem. Kuby je ob neki prejšnji priliki grobo žalil Univerzo. V tem internem univerzitetnem prepiru so bili študentje poraženi.

Toda študentski optimizem ne more vzpodbuditi dejstva, da »akademska stran« ne samo brani svoje poglede na politično življenje na Univerzi, pač pa začena tudi zbirati različne argumente zoper študentske predstavnike. Tako sta se rektor in svet ostro uprta kritiki predavanj, ki so bile prvič objavljene v listu Fu-Spiegel, izdaja ga ASTA. Rektor filozof in sociolog, prof. Hans Joachim Lieber, ki ga drugače študentje zelo spoštujejo, se je pritožil, da se predstavniki študentov vedno bolj spreminjajo v »antiprofesorjsko skupino« in tako škodujejo Univerzi. Zaradi teh kritik predavanj se je sedem profesorjev prezdaj umaknilo v pokoj, medtem ko so profesorji, ki še niso poučevali v Berlinu, odbili, da bi zasedli nezavzeta profesorska mesta.

Frank Pauli — Studenten spiegel

PISMO UREDNIŠTVU

V članku Milana Pintarja »Demonstracije...«, objavljenem v 24. številki vašega lista dne 11. maja 1966, je kot moja izjava objavljena zelo svobodna interpretacija razgovora vašega sodelavca Milana Pintarja z menoj.

Avtor je to interpretacijo napravil in objavil brez posvetovanja z menoj, zato ne morem prevzeti odgovornosti za stališča, ki so mi v objavljeni izjavi pripisana. To toliko bolj, ker so nekatera v očitnem nasprotju z mojimi osebnimi prizadevanji, kar bi avtor lahko ugotovil tudi iz gradiva, ki ga je dobil na razpolago. Mislim, da je prišlo do tega zlasti zato, ker je uporabil le nekatere iz celote iztrgane ocene in mi poleg tega pripisal tudi nekatera lastna mnenja in formulacije.

Ne mislim se spuščati v razmišljanje o kvaliteti takega pisanja, želim samo, da z objavo tega pojasnila obvestite javnost o netočnosti objavljene interpretacije.

P. S.

Če avtor želi natančneje analizirati stvari o katerih je pisal, sem mu z razumevanjem na razpolago. Škofja Loka, 20. maja 1966

Poide Kežjar
ObK ZKS Škofja Loka

Pripis uredništva: Brez besed

zasnove

teoretska priloga tribune
teoretska priloga tribune
teoretska priloga tribune
teoretska priloga tribune

zasnove

neodvisnost estetske funkcije, vračanje v preteklost ni več umetnost. Spremenil se je odnos ploskve do linije in umetnost se je prilagodila novemu občutju. Akcent je na gibanju, ritmu, ki ne prenese realističnih elementov. Bije se boj za čisto formo.

Do kam je prišel razvoj slovenskega slikarstva? Iščevo novih poti, nove sintetične like, subtilno niansirane barvne skale. Usmerjamo se v osebni repertoar in v izgradnjo širokega slikarskega sistema, ki naj zajame vse vidne fenomene. Ne iščevo v tehnicizmu, temveč v likovnem kramljanju med štirimi očmi. Žensko mehko govorico ograjujemo z ostrimi, odločnimi geometrijskimi liki, ki jih preveva ornamentalni ritem. Ne moremo si očitati plitvosti, nasprotno: resno, moško zadržano širimo materialno paleta. Bratimo se s tektonskimi tendencami in premagujemo sile organskega izvora. Sestavljamo kompozicije s privzemanjem geometrijskih teles, govorimo skozi mrežo estetsko pretanjenih kompozicionalnih težiščnic, pozitivno fazo strukturizma. Slikovitejšo površino dosegamo z bleščavami različnih kovin in s tem vedrejšje efekte. Zakaj ne bi iskali mir za naše razbičane živce med obdajajočimi kovinskimi okviri ter med obdanimi krogli? Vse to je porojeno iz notranje nuje in izraža izpovedno moč.

Vendar se mi zdi, da imamo v zadnjih letih, ko sicer prevzemamo nove navade in težimo k novi etiki ter iščevo novo estetiko, premalo posluha za — v bujnem razmahu zapadnega sveta — porajajoče se nove umetnostne smeri in bojim se, da ne bi prišli v

drevesa življenja. Od tod poplava nezrelih čustev. Intuitivni način dojemanja se ne opira na zunanje zaznavne manifestacije objektov, temveč občuti, občuteva njih notranji utrip tako, kakor da bi se z njimi poenotili; čeprav prodre do njih utripa preko zunanjih zaznavnih manifestacij, jih ne razvršča, poudarja in zanemarja, temveč jih porablja v popolni celoti kot sredstvo za pronik v bistvene, snujoče gibalne sile človekove duševnosti in narave. V tem smislu je intuicija duhovno gledanje, neposredno dojemanje resničnosti v njeni polnosti.

Intuitivna zavest je celota dočutenih spoznanj, ki so intelektu nepristopna in jih tudi ne more do kraja razgraditi. Odvisna je od občutljivosti, usmerjenosti in razvitosti intuitivne potence in intelekta, ki ta spoznanja, po njih bistvu neokrnjena, uvršča in vrednoti v zavesti. Ker se na tem najvišjem načinu spoznanja (Spinoza) zgrajena življenjska izkustva ne dajo neokrnjena, »živa« posredovati s sredstvi intelekta, si je človeški duh poiskal posrednika v različnih umetnostnih zvrsteh.

Prizadetost. Richard Wagner pravi: »Mislec je nazaj ozirajoči se pesnik; resnični pesnik pa je vnaprej oznanjujoč prerok. Za to preroško službo pa ga usposablja samo najgloblje, najpreduhovljenejše sočutje z neko veliko, enako stremečo skupnostjo, katere nezaveden izraz pesnik vsebinsko razlaga.«

Umetnost želi dognati resničnost reda okoli sebe, poslednje realitete in objektivitete, ki imajo zato za vse obvezujoč smisel. Pesnik ne more biti v službi ne-

UMETNOST, ABSURD IN DRUŽBA

ALEŠ HRIBAR

Čas je spremenil vidno sliko sveta, nastali so novi odnosi med zunanjim svetom in duhom. Doba tehnike je vse spremenila: komunikacije in medsebojne odnose, uničila je pokrajinske kulture, povzročila nestalnost, brutalen propad stoletnih navad ter spremenila način mišljenja. Spremembe niso samo v svetu predmetov okoli nas, temveč tudi v nas samih. Nova vsebina zahteva novo formo. Stroj poraja nove materiale, gibe in forme. Izvršila se je preobrazba likovnega objekta in prinesla nov sistem predstavljanja. Posledica elektronsko-kemijskih procesov je novo razumevanje nevidnih gibalnih sil, nov ritem, novi odnosi, nova vrednotenja. Nedvomna resnica je, da tehnični in estetski razvoj potekata vzporedno. Človek in čas sta opustila tradicionalno gledanje na

neskladje s sodobnimi tendencami, z likovno naprednostjo. Tu mislim predvsem op-art in pop-art. Ker nam op-art ni več popolnoma neznan, prislunimo samo mislim najvidnejšega opartista Victorja Vasarelyja: »Naša epoha s svojim tehničnim napredkom, svojo hitrostjo, znanostmi, vrtoglavo vzbujajočimi teorijami nas podreja novim zakonom in iz njih se rojevajo nove umetnostne oblike... Viri reda in lepote so geometrija, decimalni sistem, abeceda s svojimi konstantami: prostor — čas — gibanje...«

Pop-art se prvič pojavi v Angliji že leta 1956. Poimenovanje je okrajšava za popularno umetnost. Pionirji pop-artizma: Robert Rauschenberg, Tom Wesselmann, Andy Warhol, John Fischer. K samonikli, danes slavni in uspešni pop-skupini umetnikov spadajo: slikarka Marisol, Švicar Jean Tinguely, Roy Lichtenstein, Claes Oldenbourg, James Rosenquist, Chamberlain, Robert Indiana, Bill Tarr (vznemirljive aluminijске plastike), Jime Dine in drugi. Ta Novi Realizem je oživel mnogo pomembnih umetnostnih galerij New Yorka. Slikarji so postali igralci, režiserji in scenaristi v eni osebi. Kdor želi več zvedeti o tem, mu priporočam knjigo: Juergen Becker, Happening, Fluxus, Nouveau Réalisme. Rowohl 1965, Hamburg. Zadovoljimo se z značilnim scenarijem pop-artista Raffaela Ganza za nek »happening«. Avtor izjavlja, da šele s takim odnosom do življenja sploh moremo razumeti pop-art in s tem postanemo hkrati opora pop-družbi in pop-kulturi:

1. Spijte zgodaj zjutraj dva litra črnine.
2. Recite glasno v restavraciji: »Vsi ste svinje.«
3. Odrežite si hlače pri kolenu.
4. Kupite si cilinder in si ga posadite na glavo.
5. Delajte tako, kot da bi imeli napad močno bolečega vnetja slepega črevesa in ščijte na ulico.
6. Poslušajte samo še Elvisa, Little Richarda in Jay Haukina.
7. Hitro se razbesnite in glasno vpijte.
8. —točko je redakcija cenzurirala.
9. Ugriznite vašo mater v roko in tako dalje dokler...
10. Premikajte se samo še na kotalkah.

Doslej sem se trudil biti popularen, dalje pa vabim, da mi slede, le tiste, ki so pripravljene sprejeti tudi kakšno nepopularno misel. Menim, da je vsako dokazovanje, da vedno bolj zapadamo v duhovno zmedo, odveč. Poplava zgrešenih gesel in pojmovanj priglasi osamljene trezne misli. Zato je treba postaviti vprašanje: Kaj je umetnost? Prvo spoznanje je, da je treba dosledno ločiti pojma umetnost in tehnično obvladavanje materije. Tehnično obvladavanje materije more obsegati spretno obrtništvo, tehnično bravuroznost, akademizem in estetsko dognanost, ne da bi že mogli govoriti o umetnosti. Za razlikovanje je treba imeti izostren posluš za duševne vzgibe v človeku, poznavanje sil, ki grajujoče in razgrajajoče vplivajo na človeško duhovnost. Tak posluš pa je danes redkost — tavamo v formalizmih, intelektualizmih in praznem esteticiziranju.

V bistvu gre za ustvarjalčev odnos do sveta, ki more biti čustveno ravnodušen (realistično dokumentaren) ali aktivističen ali zavesten. Čim se zavest veže z globino doživljanja, prizadetostjo, duhovno razsežnostjo in neko neznanjo, je podana možnost nastanka umetniškega dela. Da morem do neke mere razložiti pogojenosti globine doživljanja, moram navesti nekaj psiholoških dejstev. Znano je, da je v človekovi duševnosti dvojno debel, ki se izključujeta in pogojujeta: intuitivna in intelektualna potenca. V vsakem človeku je moč ene in druge različna, ena in druga ima tudi različne usmeritve. Na tem mestu se ne bom spuščal v zapletene ustrojenosti njunih odnosov, temveč bom za pravilno razumevanje navedel le nekaj skopih ugotovitev o manj znanem intuitivnem deblu. Danes nam primanjkuje kultivacija intuitivnega debla, intuitivno-čustveno-čutnega sveta,

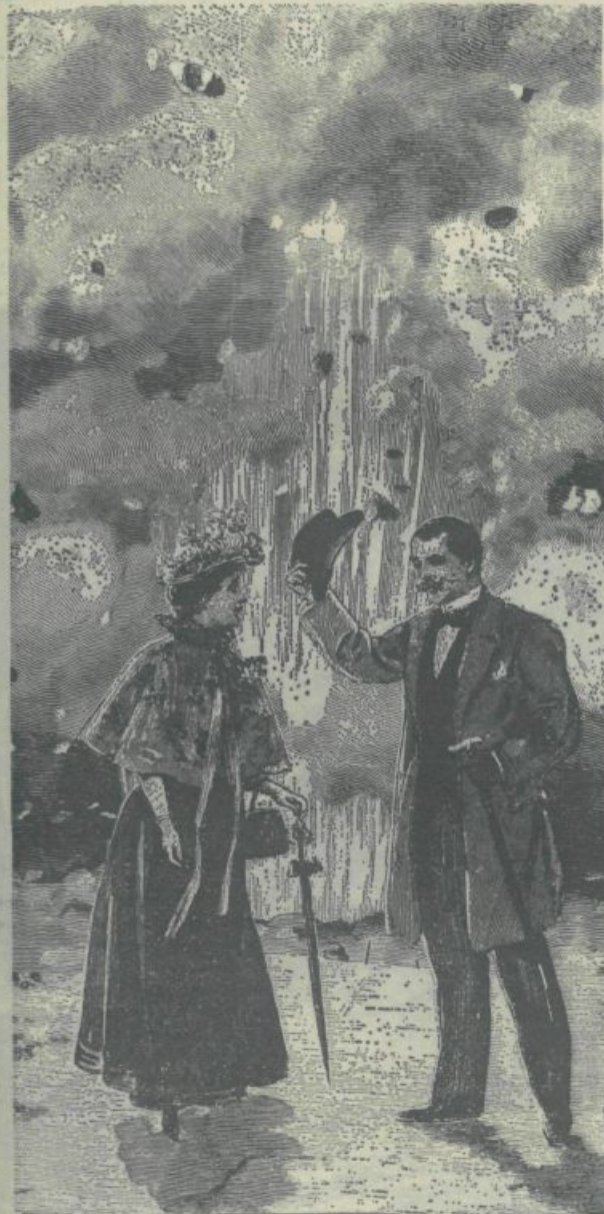
ke prakticistične norme, ne more biti ugleden, »popoln« občan, meščan, partijec brez madeža do konca, človek, ki ga ne vrednotimo po moralnih kvalitetah, temveč po okrasjih, s katerimi ga oveša neka družbena organizacija. Obtežen s to lažnivostjo nam ne more posredovati resnice naše eksistence. Ne more se vdajati samozadovoljnosti in prakticizmu, ki uči kako čimbolj brez tveganj hoditi skozi življenje. Sele kot tak more ustvariti umetnost, ki človeka pritira do tega, da izven svojih stanovskih in drugih družbenih »stankovestnih« zadržkov stopi ob sočloveka in mu stoji ob strani, ki z razgaljevanjem zavrženosti odrešuje človeka vseh mogočih tež, ga osvetcha, da zna sama sebe družbeno postaviti na nič, da ni pravičnik, da zna odvreči cehovsko zavest, partijsko samozadovoljnost, »neomadeževanost« — dekor, ki ga postavlja kot bariero med sočloveka in sebe, in se s tem osveta svoje kreaturne nesposobnosti, sebe v poslednjem kreaturnem smislu. »Varnosti« ni, »varnost« je laž, tveganje moramo vse, če hočemo vse pridobiti. Dejavno sočutje je subjektivna osnova vsakršni pravničnosti (Hume, A. Smith, Comte, Schopenhauer, Feuerbah, Spencer).

Duhovna razsežnost. Predpostavlja razčiščeno duhovno zasnovu, poznavanje procesa človekovega osvetchanja in s tem sil, ki so sposobne nositi in, ki izterjajo nadaljnje osvetchanje.

Neznanka. Poslednji činitelj je neugotovljiv. Včasih mu pravimo ustvarjalni impulz ali ustvarjalna nuja. Fenomen umetnika je torej intelektualno neopredeljiv. Vse povedano je le nakazovanje, kje naj iščevo umetnostno ustvarjanje in nič več.

V kakšni luči morem videti ustvarjalnost z izhodišča brezpredmetnega upodabljanja? Medij doživljanja in obujanja čustvenih impulzov je predmet. Brž ko pomen predmeta zanikamo, se znajdemo v čudni zmedbi. Preskočimo zavest in postanemo aktivisti po eni strani nekih nagonskih impulzov, izrazov »pranagonov«, »pranagonskih« občutij in razpoloženj, po drugi strani grafičnih »analiz« človekove duševnosti in duhovnih nasprotij v svetu tavajočega, psihologizirajočega intelekta, likovnih prikazov kabalističnih simbolov, magičnih znamenj in bolj ali manj slabo razumljenih metafizičnih formulacij. Oboje se običajno prepleta in v čisto vznemirljivi barvni kompoziciji (svetleče barve) drasti svet čutnega doživljanja. V tem smislu celo ustvarja neko svojo estetiko. Intelekt, senzualnost — izločena in vrednostno najnižja prvina intuitivne potence — ter estetski čut so tri komponente sil, ki se morejo polastiti umetnika v nekem šibkem trenutku in ga odvrniti od njegovega zavestnega odnosa do sveta. Kje so korenine diaboličnih sil estetike, intelekta in čutnosti? Katere moči so se jim sposobne upreti? Svoje duševnosti ne bomo mogli nikoli do kraja doledati. Vendar do neke mere moremo le opredeliti te silnice, jih dokazati in zanesljivo ugotoviti njihovo vzvratno učinkovanje na posamezne bivajoče konstelacije človeških duševnosti, ki jih le preradovoljno združujemo in posplošujemo v pojmu človek, ne da bi pri tem gledali na določnost povedanega.

Povsem razumljivo je, da brezpredmetno upodabljanje ne more vzbujati in nagovarjati v človeku drugih prvin, kot jih samo izraža in ki so ga porodile. Potemtakem prvenstveno nagovarja kaotičen svet nagonске čutnosti, ki ima sam po sebi asocialen značaj, ter nastopa odevanje s »psihologijom«, »magijom«, »mistikom«, »kabalizmom«, celo političnim humanističnim aktivizmom le kot sredstvo, ki naj zamoti in zbega intelekt. Taka »umetnost« torej ni sposobna graditi družbo, ne, s svojimi silnicami, ki rojevajo anarhijo, jo celo uničuje. Ne samo, da človeka ne ohranja, temveč ga celo nagovarja, naj se »osvesti« svojih »pranagonov« in se spremeni v žival, ker je to najvišja bivanjska možnost. Picasso pravi: »Vsi smo več ali manj živali in približno tri četrtine človeške rase izgledajo kot živali.«

France Anzel, Collage I, 1966

Človek je začutil zlaganost zgolj estetsko dognane tehnice obvladovanja materije. Primanjkovalo mu je moči, da bi mu vdihnil pristi izraz svojega doživljanja. Ni uvidel, da je pomanjkljivost pri njem, temveč je mislil, da je pomanjkljiva tehnika izražanja. Prišel je razbijati predmet, prispel v brezpredmetno tehniko, se ji predal in si s tem do kraja zaprl možnost izpovedi v človeškem smislu. Ali morda celo hote? Ker nam nima ničesar povedati? Ali gre torej samo za nezavedno spakovanje, prikrivanje zadrege, varanja samega sebe, za potuho duhovni sterilnosti?

Če kratko povzamemo zgodovino Picassovega upodabljanja, moramo ugotoviti sledeče: V početku, ko se mu je zelo slabo godilo, si je pomagal s sinjo barvo, da bi mogel izraziti svoje bridke izkušnje (sinja perioda); ko se mu je življenje pričelo nasmihati, je prešel preko sivih na blede rdeče nianse (roza perioda). Kljub tem in drugim pomagalom (naslanjanje in vzorovanje pri drugih kulturnih krogih) njegova dela izpričujejo šibko izpovedno moč, plitko in enostransko občutevanje življenja, intelektualizem, nekakšno abstraktno koncepcijo humanizma, sanjavnost, lirčno melanholijo, hlad, zevanje v praznino, brezizhodnost. To so sicer morebiti simptomi časa, a vidimo, da se jim Picasso ne zna in ne zmore upreti. Kasneje popolnoma obnemore in se zateče v brezpredmetno upodabljanje. Kaj pravi sam o tem upodabljanju? »Kar je danes zgrešeno na moderni umetnosti in mogli bi prav tako reči, kar bo njena smrt, je dejstvo, da pogrešamo močno, mogočno akademično umetnost, proti kateri bi se bilo vredno boriti. Mora biti neko pravilo, četudi slabo, kajti sila umetnosti se očituje v premagovanju tabujev. Odstranitev vseh zaprek pa ne pomeni svobode, temveč živinorejo — dolgočasno zadevo, ki napravi vse brez hrbtnice, brez obličja, nesmiselno in nično.« (»Umetnost je neke vrste punt. Nekaj, kar enostavno ne sme biti svobodno. Umetnost in svoboda je treba uropati kakor Prometejev ogenj, da bi ju uporabili proti obstoječemu redu... Če umetnost kdaj prejme mestne ključce, potem samo zato, ker je tako propadla in postala tako impotentna, da ni več vredna, da bi se proti njej borili.«)

Ozrmo se v preteklost; kateremu umetnostnemu stilu moremo po notranji vsebini primerjati brezpredmetno upodabljanje? Saj to je vendar ROMANTIKA! Romantika našega stoletja! To bolešno sanjarjenje in psihoanaliziranje o praobčutih, ta odmaknjenost od sveta, ki se le tu in tam preko nevzdržnih intelektualizmov veže na današnji čas. Vendar če jo primerjamo z dvorsko viteško romantiko 13. stoletja in še bolj evropsko romantiko 19. stol. se nam razkrije kot skrajno skvarjena in duhovno sterilna. Enostransko, pretiravanje, eksaltacija do atraktivnosti, prekompenzacija, laž, varanje samega sebe, glasna trditve tistega, o čemer najbolj dvomi, bolečnost — znak prešibkega duševnega ravnotežja — pa so skupne značilnosti. Priznati moramo, da za to romantiko našega časa še bolj velja Goethejeva definicija, po kateri je romantika utelešeno načelo bolezni. Konec koncev ni važno, česa se brezpredmetnik oklepa, odločilno je to, da beži pred sedanostjo in pred bližajočim se propadom sveta. Odnos nefiguralnega ustvarjalca do dela je nekritičen (izven esteticiziranja — v ostalem ni kriterijev), obhaja ga samozadovoljstvo, blesteče domisljice novih tehničnih rešitev ga navdajajo z mislijo, da je enkratni genij. Če vidi, da njegove umotvore ljudje odklanjajo, mu je to povsem razumljivo, saj hodi pred časom, likovno nevzgojena sedanost caplja daleč za njim. Da ne bo nesporazuma. Pogosto se zgodi, da neki duh s svojim prodornim pogledom odpadne sodobnike. Grešimo v tem, da ustvarjalno prodornost zamenjamo s težnjo po modnosti. Prodornost je največji znak stvariteljskega duha, ne pa želja po ugajanju, težnja po modnosti, izvirnosti. V tem se razkriva naše feminilno doživljanje umetnosti, da vedno zahtevamo nekaj novega, nove tehnično dognane forme (nove kroje za poletje 66!).

Priznati moram, da ima ta način »izražanja« za ustvarjalca v sebi izredne muke, pritegne ga z diabolno silo v to duševno onanijo, igračkaneje z lastno duhovno sterilnostjo in nemočjo.

Romantika! L'art pour l'art, beg v utopijo in pravljico, v nezavednost in domišljijo, skrivnostnost in nenavadnost »potopljenih svetov«, v otroško risbo in k »naravi pranagonskosti«, v sanjarjenje o magiji in v blazne ideje o izrazu atomske dobe, to so same zastrte in več ali manj sublimirane oblike istega občutka, istega hrepenenja po neodgovornosti in po življenju brez trpljenja, poskusi bega v kaos in anarhijo, predajanje iluzijam estetsko utopičnega bivanja. Sanjske podobe, sad te romantike brez predmetov ali predmeti z atributi magičnosti, slabijo razumski odpor proti sanjam želja in fantazijam, predstavljajo nezavedno varanje samega sebe, omamljanje in opajanje čutov.

Se v nečem tekmujejo z mladimi bohemi romantike preteklega stoletja: v nespodobnosti in nesramnosti, v krčeviti težnji po razločevanju od normalnih, povprečnih ljudi, v nenavadnem oblačenju, noši las in brad, samodopadljivosti in nečimrnosti romantičnega obupanca, v boju zoper vse podedovano in konvencionalno, vse česar se je moč naučiti, zoper vse zrelo, trezno in pomirjeno. V kolikor je tudi tak upor dragocen kot protest proti brezdušni urejenosti življenja, moralni zlaganosti v družbi, pa je v našem primeru skrb vzbujajoč nivo teh, ki protestirajo. Opisanje z zvoki električnih kitar (in alkoholom), delmrznost in sanjarjenje, jecljajoča instiktivna latovščina, ki jo govorijo? »Se večje zlo pa je v tem, da ta jezik brez besed ubijajoče deluje na misel, čustvo in domišljijo in s svojo vsestransko kužnostjo poraja duševno lenobo v mladih ljudeh: mrtvilo, mlahavost, plehkovost in dvom o možnosti spoznanja, dvom, ki v svojem zadnjem bistvu in obliki vodi k nečloveškemu odnosom med ljudmi.« »In samo pritrdimo lahko Književnim novinarjem, da se ta »prikazen« vse bolj širi med naše izobraženstvo in naš kulturni svet. Pa ne samo tam.« (Posurovelost, NR, št. 20—65). To so generacije, ki bodo morale jutri nositi življenje. Kakšno bo to življenje? Človek izgublja svojo hrbtnico, svoj ponos, svoje kritično samospoštovanje in spoštovanje drugih. Zapada v duševno otrplost, behavost. Spreminja se v zbegano živalco, ujeto v svojo neosveščeno nagonkost, malenkostna poželjenja in čustvena načela. Če skuša postaviti predenj zrcalo in doseči, da se strezni, zasluži svojo nemoč in zavrženost ter zbesni. Tak preskusni kamen, tako osveščujočo si-

Collage II

France Anžel

1966

Collage III

ČLOVEK KOT BOG

TINE HRIBAR

(Nadaljevanje in konec)

Po tem, ko je Hegel odgovoril, da je absolutna resnica bivajočega, bivajočnost bivajočega, absolutni duh kot bog, je bila filozofija zanj dovršena. Na vprašanje: »Zakaj je bivajoče in ne rajši nič?« je bilo dokončno odgovorjeno.

Zakaj je bivajoče in ne nič? To vprašanje je jedro vsakega filozofiranja. Misel, ki ne drhti ob tem vprašanju in ima nanj zmeraj že dokončen absoluten odgovor, ni filozofska misel.

Komur je na primer Biblija božje razodetje in resnica, ima že pred vsakim spraševanjem: zakaj je sploh bivajoče in ne rajši nič, samozadovoljiv odgovor: bivajoče, v kolikor to bivajoče ni sam bog, je po njem ustvarjeno. Zanj je bog neustvarjeni ustvarjalec. Kdor torej stoji na tleh takšnega verovanja, more na svojstven način odgovoriti na naše vprašanje, ne more pa filozofsko vpraševati. More se samo delati, da tako vprašuje. Po drugi strani pa to verovanje, če si ne vzpostavlja stalno možnost neverovanja, ni nikakršno verovanje, temveč »komodnost«. To potem ni niti verovanje niti filozofsko vpraševanje, temveč ravnodušnost, ki pa se sicer lahko ukvarja, celo zelo zainteresirano, z obojima: tako z verovanjem kot s filozofskim vpraševanjem.

Verovanje kot svojstveno posedovanje absolutne resnice predstavlja seveda zavetje, toda z navedbo biblijskih besed: »V začetku je Bog ustvaril nebo in zemljo itd...«, ni odgovorjeno na naše vprašanje: »Zakaj je bivajoče in ne rajši nič?« Ta stavek, ne glede na to, ali je za verovanje resnice ali ne, na naše vprašanje sploh ne more predstavljati nikakršnega odgovora, ker do njega nima nikakršnega odnosa. Nikakršnega odnosa nima, ker ga kot takšnega sploh ne more sprejeti. »Zakaj je bivajoče in ne rajši nič?« To je vendar povsem jasno. Kar je za nas najsvojevstvenije vpraševanje, je za verovanje norost.

Toda na tej norosti obstaja filozofija. Zato je »krščanska filozofija« leseno železo in nesporazum. Sicer obstaja miselno in vprašujoče predelovanje krščanskega izkušenega sveta, to je verovanja, ki se imenuje teologija. Samo v obdobju, ko se ne veruje več prav posebno na resnično veličino naloge, ki jo ima teologija — in takšno je tudi sedanje obdobje — prihaja do skrivljenega mnenja, da se da dozdevno osvežitvijo teologije s pomočjo filozofije teologijo približati dejanskemu filozofskemu mišljenju. Vendar je filozofija prej ko slej za izvorno krščansko mišljenje norost. Filozofirati se pravi spraševati: »Zakaj je sploh bivajoče in ne rajši nič?« Dejansko tako vpraševati pomeni: drzniti se spuščati v neizbrpno tega vprašanja. Kjer se dogaja to, tam je filozofija.

Vendar vpliv Biblije na filozofijo ni izključen. Priroda ali kozmos veljata vse od gospostva krščanstva na zahodu ne samo v srednjem veku, temveč tudi skozi vso novoveško metafiziko kot ustvarjeno. Novoveška metafizika od Descartesa do Kanta in preko njega tudi metafizike nemškega idealizma brez krščanskega osnovnega predstavljanja ni mogoče misliti. Odnos do dogmatskega verovanja more biti pri tem zelo ohlapen, celo odklonilen.

Vsekakor pa ostaja zvestoba krščanskemu predstavljanju bivajočega, iz katerega prehaja v bivajoče kot celotno določena členitev in stopnjevanje. Izredno in najvišje bivajoče je ono, kar velja kot ustvarjalni vzrok vsega bivajočega; en, osebni bog kot duh in ustvarjalec. Vse nebožje bivajoče je ustvarjeno. Znotraj ustvarjenega bivajočega pa ima neko bivajoče spet izredno mesto. To je človek in sicer zaradi tega, ker ima možnost večnega zveličanja. Bog kot ustvarjalec, svet ustvarjenega, človek — njegovo večno zveličanje, so tri iz krščanskega mišljenja opredeljena območja znotraj bivajočega v celotnem.

Ker metafizika vprašuje po bivajočem v celotnem, kaj da je in zakaj je tako kakor je, obravnava krščansko razumljena metafizika boga (teologija), svet (kozmiologija), človeka in njegovo duševno zveličanje (psihologija). Kolikor pa je primerno temeljni racionalni (matematični) potezi novoveškega mišljenja tudi metafizika oblikovana iz osnovnih stavkov čistega uma (ratio), je metafizično učenje o bogu — teologija, toda teologije racionalis; je učenje o svetu, kozmologija, toda cosmologija rationalis, je učenje o človeku — psihologija, toda psychologia rationalis.

Za to metafiziko sta značilna torej dva momenta: 1. Krščansko predstavljanje bivajočega kot ens creatum.

2. racionalna (matematična) osnovna poteza. Prvi moment zadeva vsebino metafizike, drugi zadeva njeno obliko. Toda to označevanje po vsebini in obliki je prepreceni, da bi bilo resnično. Kajti krščansko opredeljena členitev ne tvori samo vsebine, to, kar se obravnava o mišljenju, temveč prav tako opredeljuje tudi obliko: kako. Dokler je bog kot ustvarjalec vzrok in osnova vsega bivajočega, je ta tako, način vpraševanja, naprej orientira na ta princip. Obratno pa racionalno ni samo na krščansko vsebino nalepljena oblika, ampak samo spada k vsebini.

Kolikor je »jaz mislim« vodeči osnovni stavek, prihaja jaz in s tem človek do edinstvenega položaja

Skrb vzbujajoče je ob širjenju individualistične miselnosti izginjevanje zavesti, da je socialistična družba organsko bitje, ki ne sme tavati, marveč mora z vso resnostjo in zavzetostjo slediti nekemu visokemu in plemenitemu cilju, gradnji pristnosti in neposrednosti medčloveških odnosov na visokih etičnih načelih in s tem človeške sreče. V tem in takem organizmu more posameznik s svojo aktivno in smiselno udeležbo šele zadobiti pravi in človeško polni smisel. Z dvignjenimi rokami se brezmočno predajamo poplavi najrazličnejših spretno zamišljenih sredstev z Zapada, ki tako prijetno drastijo predvsem naše nizke instinkte, spreminjamo se v propalce in hinavce, ki izročajo svojo družbo, svoje otroke in narod barbarizmu in propadu. V tem je videti upadanje zrelosti subjektivnih sil. Pri starejših ustvarja vse to psihozo, da je »konec sveta«, da je vsakršen idealizem smešen, da je življenje le še burka, v kateri moriš paziti, da ne potegne kratkega konca, da se boš mogel dodobra načrti in pozabavati po svojem »okusu«. Ljudje, ki jih še preveva tvoren idealizem, so silno redki in predstavljajo tarčo poroga ostalih. Vse to ljubko imenujemo »proces atomizacije družbe«.

Da smo si v svesti svojega ravnanja, je razvidno iz poročila o lanskem posvetovanju o zabavnosti v tisku (NR, št. 2—66). Nekaj odlomkov: »... prvič, te vrste tisk ima največje naklade, ljudje najbolj segajo po njem, je najbolj razširjen; drugič, mnogi berejo samo tovrsten tisk in se torej njegov vpliv ne popravlja z vplivom tiska drugega žanra, in tretjič, po tem tisku segajo najbolj mladi ljudje, dovzetni za take ali drugačne vzgojne vplive.« ... ki so opredeljevale senzacionalizem za hlapčevanje nizkim instinktom in za ponarejanje resnice, ... »Dosti je očitkov, da piše zabavni tisk samo ali predvsem o temnih platen našega življenja, da ne vidi svetlih plati: požrtovalnosti ljudi, poštenja in drugih moralnih vrednot.« (Ne sme videti: npr. vrstno pozitivno obnašanje tako neprijetno terja posnemanje ali vzbujajo občutek vesti, negativnosti pa nas sproščajo, ker vzbujajo samozadovoljen občutek, da smo neskončno boljši od teh propalic.) »Vendar, nič popolnoma preprečevalnega ni mogoče reči zoper to, naj tisk tudi zabava, čeprav se kaj hitro pritihoči zraven nevarnost odvratanja ljudi od resnice in družbenih problemov; gotovo pa tudi ni mogoče trditi, da se dá zabavati samo s kriminalom in škandali, s fiziološko kroniko zvezdnic.« »Najbolj usodno je, so dejali posvetovalci, če prevzemamo s tujega, ne da bi pomislili, kaj smo vzeli, ne da bi vedeli za namen, ki ga hočemo doseči, in ne da bi se zavedali posledic prispevka, ki, denimo, poveljuje brezobzirnost in surovost, lahko tudi življenjsko pot in nemoralo oziroma amoralo sploh, ali pa pita bralca z najbolj trivialno banalnostjo.« — To in še kaj hujšega je mogoče ugotoviti tudi za vse druge oblike »zabave«. Vsega tega se človek privadi kakor opija in brez te »stolažbe« ne strpi več.

Zakaj stanja ne izboljšamo, temveč ga celo zaostrojemo? Kdaj se bomo ovedeli skrajno dvomljive vrednosti povezovanja prijetnega s koristnim? Po notranji nujnosti svoje slabosti se človek usmeri na prijetno in druge utemeljitve smatra za sitnarjenje. Vemo, da po tej poti ne smemo iti, da moramo na vsakem koraku vzgojno vplivati na našega človeka, če hočemo doseči idejno raven, ki bo zmorna nositi samoupravljanje, delamo pa nasprotno. Komercialne razloge postavljamo pred nepopravljivo škodo, ki jo ustvarja taka družbena »vzgoja«. Ali nas ne bodo konec koncev KPD, prehodni domovi, vzgajališča,časni ukrepi, centri za socialno delo stali več, kot pa imamo »dobička« s t. i. zabavnim tiskom in drugimi obličji? In ali ne pomenijo take kalkulacije čisto preprosto trgovanje z ljudmi, z mladino, z našimi otroci? Deklarativno ugotavljamo, da je naša največja vrednota človek, v praksi pa ga pehamo v to, da se izgublja v svojih najbolj nizkih nagonih in se spreminja v brezčutno ali razdraženo žival. To hromi družbo, jemlje ji njeno življenjsko, tvorno moč in predstavlja najresnejšo oviro na poti graditve socializma.

Za mnoge zveni pripovedovanje o mladih samomorilcih kot zgodba iz daljnih dežel. Za mene ne. Dva moja sošolca, več drugih mojih vrstnikov, bistril in sposobnih fantov, se je povsem trezno odločilo za ta korak. Da moremo nositi breme življenja, je treba imeti moč, duhovno mišljenje. Če ne bi bilo treba moči, bi se mogli nekako životariti, a življenje zahteva moč. In te nam manjka. V era v človekovo možnost, smisel neizogibnega trpljenja, odrekanja in s tem obvladovanja samega sebe — vsega tega ne poznamo. Omejevanje sebe (svojih najrazličnejših »apeitivov«) je pogoj za duhovno rast. Če hočemo to obiti, obidemo tudi lastno možnost v tej smeri. To na neki stopnji umskega razvoja spoznamo, a ugotavljamo hkrati odsotnost smisla etičnih naponov človeštva. Vedno več naših sposobnih vrstnikov prihaja do poslednje »rešitve«, do umika. Pri manjši izobrazbi človek ni sposoben kompleksnejše osvestitve, pri večji izobrazbi ali položaju v družbi pa zapade korupciji, lastni ambicioznosti (komoščarstvu), pritisku ali pa nihilizmu in cinizmu.

Svet ne more propasti. Propasti more le v smislu nekih splošno priznanih družbenih vrednot, na katerih je zgrajen duhovni ustroj družbe. Če te vrednote odpovedo in se družba pogrezne v anarhijo, se po silni nujnosti morajo najti druge vrednote in družba se pojavi v spremenjeni obliki. Taka velikanska sprememba pa terja pogrešanja, polna muk, množična umiranja in krvoprelitja ter hkrati s prejšnjimi vrednotami pokoplje pod seboj narodovo samobitnost in kulturo, ki je grajena na njem. Ali se potemtakem približujemo anarhiji, najvišji stopnji nepomogljivosti, najvišji stopnji socialnega bankrota?

Pričele so prevladovati misli, da smo ljudje prešibki, da bi uresničili idejo socializma. Jaz ne mislim tako. Menim, da se nismo poiskali vseh idejnih virov in da pri iskanju le-teh ne smemo biti dogmatsko ozkosrčni in s to ozkosrčnostjo pokopati idejo v celoti. Rešitev moramo iskati zavzeto in z odločnostjo iti do kraja, z zavestjo, da človek ni strojček, ki se da »popraviti« s parolami, deklaracijami, ampak da so te stvari dokaj bolj zamotane, a vendar ne nerešljive. Se moremo rešiti socializem, če se bomo pravočasno in pravilno ovedeli tehtnosti in usodnosti teh vprašanj in temu primerno ukrepali. Zavedati se moramo, da družbe ni mogoče rešiti s kazensko politiko in ustrojem zakonodaje, čeprav imata velik pomen, temveč z močjo idej, ki jo prežemajo.

zahtevamo od umetnosti. To niso prazne besede. Komnimo se viharja razburjenja, ki je lani ob uprili »Pohujšanja« pretresal sicer tako apatično slovensko javnost. Ali odmeva razgaljujočih spontanih existencialnih krikov Salamunovih pesmi, Resnica ali, resnica je neprijetna. Tisto kar nam godi, boža naše čute, nam vzbuja varljiva upanja in iluzije — je izumirajoča resnica. Umetnost torej nikoli ne more biti popularna v tem smislu kot kriminalka ali osena literatura. Če jo je človek primoran sprejeti kot družbeno vrednoto, jo skuša spremeniti v nekaj neodvisnega, v princip lepega, ali klasičnega. Ne, kaj ti sporoča, kakšno spoznanje duhovnih resnic človekovega bivanja in njegovega neposrednega duhovnega odnosa do sveta mi posreduje, temveč, kaj je. To je eden bistvenih činiteljev, ki roče estetiko in v nekaterih dobah upodabljanje, ki se ravna po njenih načelih, skoraj povsem uduši umetnost. Zavedati se moramo, da prefektnost tehničnega obvladanja materije more le udušiti ustvarjalni ogenj. Tudi brezpredmetna tehnika ima neko svojstveno estetiko (kompozicija, barve), ki jo čutim in priznavam, a iz tega ni mogoče sklepati, da so možne tudi umetnine.

Ozrmo se na položaj pri nas Slovencih. Brezpredmetno novoromantično upodabljanje ni porojeno pri nas. Da je k nam »uvoženo«, je dejstvo. Torej ne iz naših družbenih razmer, naše družbene baze, ampak ji je vsiljeno. In vendar so v naši bazi, v našem siceršnjem življenju morali obstajati neki slični duhovni tokovi, ki so to »umetniško izražanje« podprli, mu dali zaživet in razmahiti se med vso našo generacijo upodabljalcev. Ti ljudje so najboljše pridržkov doživljali naše povojno dogajanje, ker so bili vsled mladosti relativno brez življenjskih skrbí. Kakšno je bilo to dogajanje? Obvladovala nas je tuga, da bo v simboličnem kolektivizmu, ki smo ga ustvarili, v kratkem zacvetela posameznikova osebnost, dosegla svojo najpozitivnejšo obliko in s tem ne mogoče, da bi nastopili v družbi problemi, ki jih ne bi bila sposobna rešiti. Vsi srečni smo čakali na ta svet in v luči te vere so se nam vse »majhne« naloge in spodrsiljaji v gospodarskem in družbenem življenju zdeli nepomembni in skoraj komični. Spomnimo se pravilne Pionirske železnice in podobnega. Slovensko gospodarstvo, prehod k popolni odpravi blaginje gospodarstva, ko bo vsak prejel po ... Tudi v gospodarstvu smo križem rok čakali na skrivne vzgibe, dotacije in sanacije iz čudežno neizbrpnih blagajin, vse gledali v luči trenutnih kampanj in ne s treznim razumom. In če smo bili nestrpní, naganjanja različnih abstraktnih — izmov, ki spominjajo na zarotovanje duhov. Ali ni to najvišja možna mera romantike v družbenem življenju? V tem obdobju so rasli naši današnji brezpredmetni umetniki in ko se je to romantično vzdušje pričelo polagoma umikati iz družbene zavesti, so bili ti ljudje nesposobni spoprijeti se z življenjsko resničnostjo, »vobodili« so se je v imenu umetniške svobode in misljenih revolucionarnih sprememb v medčloveških odnosih, načinu mišljenja in dojemanja, ki jih je prinesel razvoj tehnike, ter se umaknili v svet izmišljenih existencialnih groz in drugih utopij, kar je bila psihotičen strah pred sodobnostjo in lastno nezmožnostjo ter poskus bega. Upodabljanje preneha biti družbena umetnost, ne rešuje več globlje problema naše bivanja, obnemore in zanika veljavnost obvladanih umetnostnih pravil, postane izraz anarhičnega individualizma, ki sam ustvarja in vsiljuje merilo, po katerem želi, da bi ga ocenjevali. Duh je sicer tank, a meso je slabo. Kadar duh obnemore, priplava na površje nizki instinkti človeka. To ni nič novega. »Bit človekovega bitja se niti najmanj ne spremeni« (prof. Branko Bošnjak, 4. 7. 1966). Kljub vsemu predmet ostaja predmet. Kljub hitrosti medplanetarne raketa ostaja medplanetarna raketa in smetišni smetišnica. Res je edinole, da ob mrličnosti življenja globina doživljanja pojavnega sveta plitvi. Plitvost spoznanja pa ni nova kvaliteta, temveč zanemarjenost. Problemi ostajajo problemi in z zatiskanjem pred njimi jih ne rešujemo. Če ne bomo mi odpravili napačnih pojmovanj in prakse, bodo ta odpravila nas.

Družba se instiktivno brani te novoromantične umetnosti, ker čuti njeno tendenco v brezizhodnost. Umetnična umetnost s svojo sugestivno, osveščujočo in odrešujočo silo ne more biti tuja današnji družbi. Sprejemajmo navdušenje in obisk kratkotrajne retroektivne razstave del Jakoba Savinška in odmev reprezentativnega mednarodnega grafičnega bienala v Ljubljani, ki je šel mimo našega življenja skoraj neopazno. Zakaj drugod organizirana družba sprejema brezpredmetno, op-in pop-umetnost z odprtimi stani, se nas ne tiče; to je stvar zapadnoevropskih ameriških družb samih; za nas pa je življenjskega pomena vprašanje: Zakaj se to dogaja pri nas? — Kljub navedenemu odporu družbe? Ali niso kritiki, ki organizirajo apostole in posnemalce teh »umetnostnih zvrsti, agenti nekih sil, ki nam hočejo vsiliti nihilističen pogled na svet, ideologijo absurda? Ali ni potemtakem nezavedno borci proti družbenemu sredku, proti temeljnemu načelom socialistične družbe, ki zahteva smisla polno življenje, ki je ne moremo graditi na silah, ki jo razkrajajo? Zakaj mora dati naša družba sredstva za razvoj takih izraznih zvrsti, ki imajo njej pogubonsne tendence? Zakaj ni sredstev za prireditve razstav, ki bi osveštile domačo, splošno kulturno tvornost, npr. dela Józeta Petkoviča in Franca Kralja, fenomenalen pojav, ki ga predstavlja opus Karle Bulovčeve?

Kam nas je privedlo to romantično obravnavanje življenja — danes polagoma spoznavamo. Med drugim vidimo nad uradno ugotovitvijo z najvišjega mesta, da so v vodilnih plasteh družbe, ki bi morale biti najbolj zavedne, kar celi roji kriminalcev, kar družba ne more tolerirati. Nadejam se, da ne bomo tudi tega sredstva obravnavati na romantičen način, npr. govoreči v socializmu, hajduki atomskega veka ipd. Naj samo jadikujemo in moraliziramo nad hitrim napredjem neresnosti, vzgojne zanemarjenosti, »neprijetnosti«, prestopništva in zločinčnosti med mladino, ukrenemo pa nič? Zakaj glasilo SZDLS »Dejavnost« v vsaki številki poveljuje kriminal s tem, da literarno, ki popisuje taka »zanimiva« junaštva, objavlja v nadaljevanjih? Ali to morda spada v program splošne vzgoje, ki jo izvaja Socialistična zveza prek svojega glasila? O drugih listih in publikacijah, katerih izključno s tovrstnim poslanstvom, pa bo še da molčim.

znatraj tega vpraševanja po bivajočem. Ta osnovni stavek ne označuje samo neko območje med ostalimi, ampak tisto, od koder izhajajo vsi metafizični stavki in na katerega se vsi vračajo. Metafizično mišljenje se giblje zmeraj v različnih razmejenih okrožjih subjektivitete. Zaradi tega pravi Kant: vsa vprašanja metafizike, to je imenovanih disciplin, se dajo izvesti na vprašanje: Kaj je človek? V prednosti tega vprašanja se skriva prednost že od Descartesovih Regulae.

Transcendentalno Kantove metode je predstava, da odgovarja dostavitvi zadostnega razloga, to je da temelji na zahtevi po tej dostavitvi. Transcendentalno nikakor ni po človekovem mišljenju izumljeno ravnanje. Kakor kaže transcendentalna metoda nazaj tja do physisa Grkov, tako kaže naprej v najnovjšo epoko zgodovinskega dogajanja. Kajti v transcendentalni metodi, pripadajoči k predmetnosti predmeta, temelji, kakor smo videli pri Heglu, to, kar je v metafiziki nemškega klasičnega idealizma dialektika. Ta bitno zgodovinska dialektika pa pretvorjena v historičnodialektični materializem, hkrati s tem, po čemer je nošena, na najrazličnejše načine opredeljuje današnjo zgodovino človeka. Med drugimi prihaja na dan tudi skozi politične in gospodarske borbe za moč. Toda kakšen je izvoren Marxov odnos do človeka in sveta?

MARXOV ODNOS DO SVETA IN ČLOVEKA

Trije stavki so odločujoči za Marxov odnos do človeka in sveta:

1. »Koren za človeka je človek sam.«
2. »Človek je najvišja bitnost človeka.«
3. »Filozofi so svet le različno interpretirali gre pa zato, da se ga predrugači.«

Koren za človeka je človek sam. Človek je najvišja bitnost človeka. Prvi stavek je odgovor na vprašanje: Kaj je osnova človeka? Drugi stavek je odgovor na vprašanje: Kaj je najvišje bivajoče človeka?

Vprašanja sta metafizični vprašanja, ker sprašujeta po osnovi in najvišjem bivajočem. Sprašujeta po tistem, na kar odgovarjata ontologija in teologija, oziroma po tistem, na kar odgovarja metafizika kot onto-teologija. Vprašanja nista metafizični, ker ne sprašujeta po osnovi in najvišjem bivajočem sploh, ampak sprašujeta po osnovi in najvišjem bivajočem človeka.

Odgovora na vprašanja sta v vsej zgodovini metafizike imenovala neko bivajoče izven človeka za osnovo bivajočega vobče, ne samo človeka; neko bivajoče izven človeka za najvišje bivajoče, bivajočega vobče, ne samo človeka. Marxova odgovora imenujeta neko bivajoče kot osnovo samo za človeka, neko bivajoče kot najvišje bivajoče samo za človeka in to bivajoče ni neko bivajoče izven človeka, ampak je človek sam.

Razlika v vprašanjih je bila enojna, v odgovorih je dvojna. Zato sta odgovora toliko manj metafizična. Ali sploh še sta metafizična? Ali je na metafizično vprašanje mogoč nemetafizičen odgovor? Sta na vprašanja, ki sta in nista metafizični, mogoča odgovora, ki sploh nista metafizična, ali samo odgovora, ki sta in nista metafizična?

Marxovi vprašanja sprašujeta po istem kot metafizika, čeprav ne enako. Rečeno ne pomeni isto, kot pomeni ugotovitev, da vsi metafiziki sprašujejo po istem, čeprav medsebojno neenako odgovarjajo. Neenakost Marxovih vprašanj ni samo v odnosu do posamezne metafizične koncepcije, do zastavitve vprašanja pri posameznem metafiziku, ampak v odnosu do metafizike vobče. Kaj pa odgovora?

Kaj je najvišja bitnost človeka? Najvišja bitnost je človek. Odgovor odgovarja istemu kakor metafizika, toda ne enako. Najvišja bitnost ni več nekaj izven človeka, ampak je človek sam. Človeka se preko tega odgovora neponižuje nasproti najvišji bitnosti, ker se s te povrača tako, da sebe imenuje najvišje. Najvišje v odnosu do česa? Do sebe? Toda tedaj ni samo najvišje za človeka, ampak tudi najnižje in vse, kar je med najnižjim in najvišjim. Človek je mera samega sebe in samemu sebi. Koren za človeka je človek sam. Odgovor govori isto kot Descartes, ko pravi: Cogito, ergo sum ali Hegel, ko pravi: Zavest je mera sebe same. Govori isto, toda spet ne enako; ne v odnosu do Platona ali Descartesa ali Hegla, ampak v odnosu do metafizike vobče.

V čem je neenakost istega? Neenakost se izraža skozi tautologičnost obeh odgovorov: koren za človeka je človek in najvišja bitnost človeka je človek. Drugi odgovor govori o najvišjem bivajočem za človeka, prvi o prvem in poslednjem bivajočem za človeka. Tautologičnost odgovorov pripoveduje, da človek ni najvišje bivajoče ter prvo in poslednje bivajoče kot tako in vobče, namreč v odnosu do tega, kar je, ampak samo v odnosu do človeka. Zato odgovora človeka ne spreminjata v boga in v bit kot bivajočnost bivajočega vobče, ampak samo v odnosu do človeka. Človek je tako bog, ki ni bog in bit kot bivajočnost bivajočega, ki ni kot bivajočnost bivajočega. Teologija in ontologija se pretvorita v antropologijo. Metafizika kot onto-teologija se predrugači v antropologijo.

S tem se tudi vprašanja, kaj je največja bitnost za človeka in kaj je koren za človeka izkažeta kot po bistvu, antropološki. Ne sprašujeta namreč po korenu in najvišji bitnosti tega, kar vobče je, ampak le po korenu in najvišji bitnosti za človeka. Marx se v svoji osnovni smeri (obstaja tudi druga) ne sprašuje kot vsa metafizika po nečem, kar bi bilo izven človeka za človeka. Zanj ni nič, kar bi bilo izven človeka za človeka. Zato je zanj tudi priroda izven človeka za človeka nič. Toda ali se priroda sploh more dejansko fiksirati izven človeka? Ali človek mora biti kakorkoli izven prirode, v ločenosti od prirode, če je človek človeška priroda?

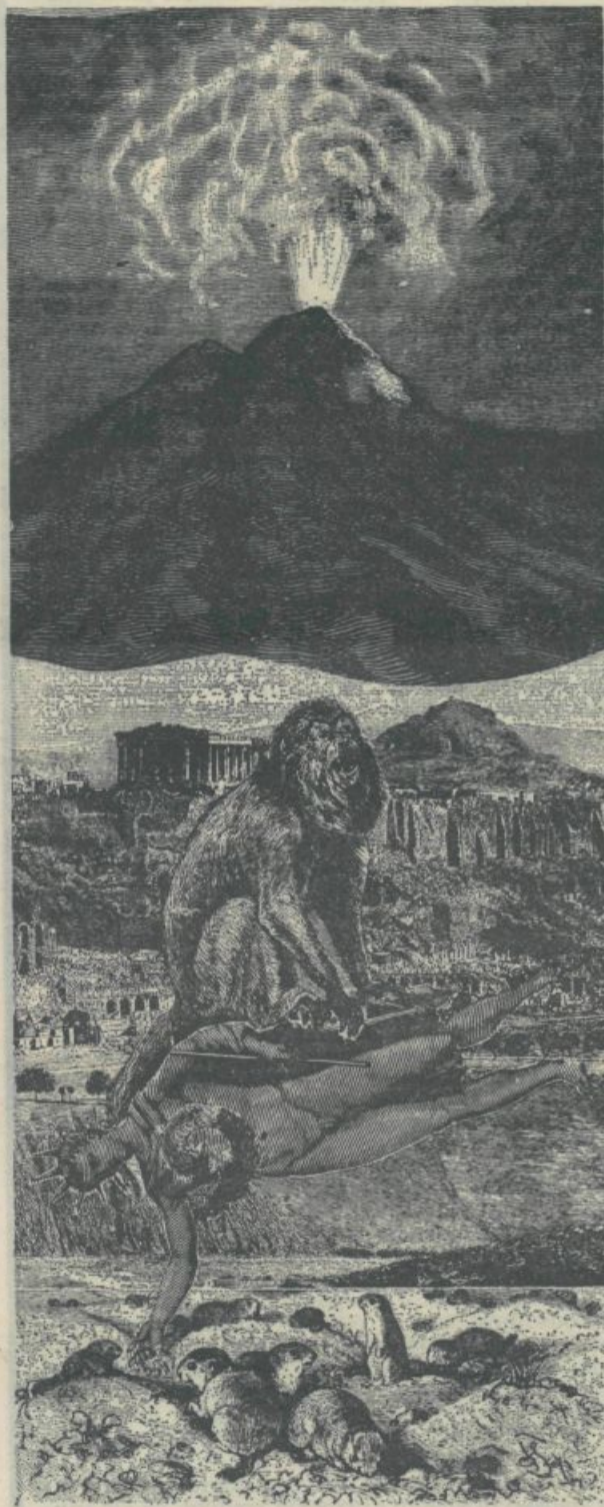
Za vsa metafiziko je človekova svoboda v tem, v čemer vidi tudi svojo osnovno nalogo — da si človek pravilno interpretira bivajočnost bivajočega in da se podredi tej interpretaciji. Interpretacija odtujenosti odtujenega sveta pa ne more biti samo poseben način tu-bitu odtujitve človekovega bistva, ki je sproizvajanje bivajočega sploh in samega sebe. Filozofija kot metafizika (ideologija) torej v vsej svoji zgodovini ne opazi človekove odtujitve, čeprav jo vseskozi izraža;

človek zanjo ni koren in najvišja bitnost človeka. Zato ji tudi ne gre za predrugačitev pričujoče tu-bitu človekove biti, ki jo karakterizira razkol med človekovo bitjo in človekovim bistvom, kakor gre Marxu, ki radikalno kritizira vse, kar onemogoča človeka kot koren in najvišjo bitnost človeka.

Zato interpretacija (in vsa dognanja, razvita na tezi, da je osnova Marxa dialektika in materija, s čemer ga po eni strani reducira na Hegla, po drugi strani pa na francoske materialiste 17. in 18. stol.), ne ustreza dejanskemu Marxu, ki izraza dialektični materializem tudi nikdar rabil ni. Tej rapačni dogmatični interpretaciji je v svojem članku Za Boga in človeka podlegel tudi Franc Križnik. Zato pomeša Marxovo misel med misli, ki jih pri Marxu ni najti.

Ali za Marxa res velja, da za boga priznava materijo? Kakor smo videli, ne. Ali je Marx krščanskega Boga res preselil in degradiral v materijo, ki je brez razuma, mehanična, ki se giblje po skrivnostnih zakonih dialektike? Je Marx res zgolj ateist? Je njegova antropologija res na glavo obrnjen Heglov idealistični panteizem?

Poglejmo, kaj pravi samo o svojem odnosu do Boga in religije: »Kritika religije streznuje človeka, da bi mislil, delal, oblikoval svojo dejanskost kot streznjeni človek, kot človek, ki je prišel do razuma, da bi se gibal okrog samega sebe in s tem okrog svojega

France Anžel, Collage IV, 1966

dejanskega sonca... Religija je po svojem bistvu izpraznjenje človeka in prirode vsake vsebine, prenašanje te vsebine na panton onstranskega boga, ki po tem človeku in prirodi spet po milosti nekaj daje iz svojega izobilja... Feuerbach izhaja iz dejstva religiozne samoodtujitve, podvojitve sveta v religiozni omišljeni in resnični svet. Njegovo delo je v tem, da reducira religiozni svet na njegovo posvetno osnovo. Prezrl je, da je treba po tem, ko je to delo dokončal, opraviti še glavno stvar. Dejstvo namreč, da se posvetna osnova dvigne nad samo sebe in se utrdi kot samostojno carstvo v oblakih, je mogoče razložiti le na ta način, da je ta posvetna osnova razklana v sebi sami in protislovna. To samo je torej treba: prvič treba razumeti v njenem protislovju in potem praktično revolucionirati z odstranitvijo protislovja... S tem, da sta bitnost človeka in prirode, s tem, da sta človek za človeka kot obstajanje prirode, in priroda za človeka kot obstajanje človeka, postala prak-

tična, čutna, očitna, je postalo praktično nemogoče vprašanje o tujem bitju, o bitju nad prirodo in človekom — vprašanje, ki vključuje priznanje nebitnosti prirode in človeka. ATEIZEM kot zanikanje te nebitnosti nima več smisla, ker je ateizem negacija boga in postavlja s to negacijo obstajanje človeka... Nima več smisla, ker je človek že koren in najvišja bitnost samega sebe, ne pa šele v postajanju in v negiranju tega, kar ga ovira, da bi bil koren in najvišja bitnost samega sebe.

Da bi nam bile te misli razumljivejše, se ozrimo še na nekatere Feuerbachove misli, iz katerih Marx v marsičem izhaja: »Bistvo teologije je transcendentalna, izven človeka postavljena bitnost človeka... Skrivnost teologije je antropologija... Mišljenje biva po biti in ne bit po mišljenju... S tega stališča zato ustvarjalec prirode ni nič drugega kot bistvo prirode s pomočjo abstrakcije različno in ločeno od dejanske prirode, od prirode, kakor je predmet čutov, s pomočjo fantazije spremenjeno v človeško ali antropomorfnost bitje, popularizirano, antropomorfizirano, personificirano... 'Ateizem' je preobrnjeni panteizem.« (Feuerbach, Izbor iz djela, Zagreb 1956, str. 119, 131, 231, 118).

Brez posebnih dokazov je očitno, da Marx boga ni degradiral v brezrazumno, mehanično, po skrivnostnih zakonih dialektike gibajočo se materijo; da njegova antropologija ni na glavo obrnjen Heglov idealistični panteizem; da ni bil zgolj ateist, temveč si je predstavljal svet, v katerem ne bo niti teistov niti ateistov, ampak samo človek kot koren in najvišja bitnost samega sebe. Če je bog samoodtujitev človeka, njegovi bistveni cilj in zmožnosti, praktično razodtujenje človeka samega človeka vzpostavlja v boga, ki pa seveda ni bog v klasičnem smislu: bog kot ustvarjalec. Kolikor je človek ustvarjalec, je ustvarjalec le samega sebe in svojega sveta. Z zahtevo po dejanski vzpostavitvi človeka kot korena in najvišje bitnosti samega sebe je Marx mnogo bliže besedam Svetega pisma »Bogovi ste«, kot pa na primer Križnik s svojim člankom Za Boga in človeka, v katerem je zanj samega najbolj problematičen prav naslov sam. Problematičen je prav ta IN v naslovu: Za Boga IN človeka, ki razdvaja boga in človeka, ker vzpostavlja boga kot odtujenost človeka.

Ob tem, ko Marx zahteva dejansko vzpostavitev človeka kot osnove in najvišje bivajočega samegasebe, po kateri naj bi človek ne bil niti teist niti ateist, je jasno, da iz Marxove misli ne izhaja enostavna težnja po vzgajanju ljudi za ateizem. Kajti preden kritiziramo religioznega človeka in preden ga prevzgamu, je treba po Marxu spremeniti razklani in sprevrnjeni svet, v katerem ta človek biva. Spremeniti je treba svet, v katerem kakorkoli obstaja kapital, ki kot substanca in subjekt spreminja človeka v svoj objekt in objekt zgodovine.

Zato ni mogoče pristati na Križnikovo zahtevo po delitvi vzgoje med državo in Cerkvijo, kajti ta zahteva je tipično obstajanje na obstoječe, na delovanje in samorazcvetanje v odtujenem svetu. (Takšno značilno pristajanje na odtujene pogoje človeškega bivanja se izrecno kaže tudi v »Družini«, ki zna na primer dekletu natančno razložiti, zakaj se naj zaradi materialnih pogojev ne poroči pred 26 leti, ničesar kritičnega pa ne zna reči proti samim pogojem in tistemu, kar te pogoje omogoča ter preperečuje temu dekletu, da bi se lahko poročilo takoj, ko je zrelo za zakon in materinstvo.) Prej bi bilo treba iz šol odstraniti dogmatični dialektični materializem in vanjo uvesti dejansko Marxovo misel, ki pa se ne deli v dialektični materializem kot marksistični svetovni nazor, znanstveni socializem kot gospodarski sistem, ki vodi v komunizem in historični materializem kot marksistično interpretiranje zgodovine, temveč je enotno nerazcepljeno mišljenje. Zato je vsako govorjenje o izključitvi dialektičnega materializma iz šol in ohranitvi ostalih dveh delov marksizma absurd.

Iz istega razloga ni mogoče pristajati na delitev moči (oblasti) med državo (»partijo«) in Cerkvijo kot hierarhično urejeno organizacijo, ker je to po bistvu nesamoupravna in klerikalna težnja. Če smo v preraščanju v dejansko samoupravljanje, potem je osnovna naloga vzpostavljati takšne pogoje, v katerih ne bo potrebna nobena hierarhična organizacija: niti cerkvena niti »partijska«, ki je v mnogem nastala prav zaradi borbe proti klerikalnim organizacijam. Kdor se zavzema za delitev moči med državo in Cerkvijo, dejansko podpira obstoječe še dokaj neizgrajene samoupravne odnose, njihov razvoj zavira, ne pa pospešuje. Kajti objektivno sili in vzpodbuja državo, da krepi svoje pozicije, ne pa da dela za svoje samoodmiranje. Zavira vzpostavljenje človeka kot korena in najvišjo bitnost samega sebe.

Zlasti če gre tako daleč, da s prepričanjem nekoga, ki ve za absolutno resnico, govori o moči krščanstva, (beri tudi: cerkvene hierarhije) ki da ima v sebi toliko vitalnosti in vztrajnosti, da bo v prihodnje sposobna svoji zgodovini dodati še »zanimivo poglavje« o marksizmu in oceniti njegov delež v razvoju človeštva. Kako daleč je to prepričanje od morebitnega klerikalnega sklepa nekje v bližnji ali daljnji prihodnosti, da je obdobje marksizma ali katerekoli druge misli pač že minilo in da je zato že čas, da stopi na oblast samo in edino krščanstvo, (beri tudi: cerkvena hierarhija)? Če hočemo torej naprej sodelovati v dialogu, ne pa voditi polemike, kar je do sedaj bilo, tedaj je nujno potrebno, da se sobesednik jasno distancira od vsakih klerikalnih teženj v cerkveni hierarhiji ne zgolj verbalno, temveč tudi dejansko. Kako daleč je na primer ocenjevanje filmov, ki jih predvajajo v ljubljanskih kinematografih, s čimer je sedaj začela »Družina«, od klerikalne zahteve po sodelovanju v komisijah, ki odločajo o tem, kateri filmi naj se predvajajo? Kako daleč je to potem od zahteve po oblastniškem soodločanju Cerkve o vseh kulturnih zadevah? In navsezadnje: kako daleč je to od tega, da bi članek, ki sem ga napisal, cerkvene oblasti ocenile kot članek, ki jih žali in me začele zaradi tega sodnijsko preganjati?

Na koncu bi bilo treba še proučiti, kaj vse izhaja iz Marxovega stavka »človek je koren in najvišja bitnost samega sebe«. Posebno glede na naše osnovno vprašanje: »Zakaj je bivajoče in ne rajši nič?« V kolikšni meri iz Marxovega stavka na primer prodira glas absolutne resnice? Vprašanja ostajata odprti.